

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ІМ. І. МАЛИНОВСЬКОГО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали круглого столу

м. Острозьк, 16 травня 2022 року

Острозьк

Видавництво Національного університету «Острозька академія»,
2022

УДК 341.1/8(082)

А 43

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія» (протокол № 6 від 24 червня 2022 р.)

Редколегія випуску:

Іщук С. І., доктор юридичних наук, доцент, директор ННІП ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»;

Дробуш І. В., доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри державно-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія».

Дацюк О. О., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія».

А 43

Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного права в сучасних умовах: матеріали круглого столу (м. Острого, 16 травня 2022 р.) / за ред. проф. І. В. Дробуш, доц. О. О. Дацюка. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 110 с.

DOI 10.25264/24.06.2022

У збірнику публікуються матеріали круглого столу «Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного права в сучасних умовах» (м. Острого, 16 травня 2022 року) на актуальну державно-правову проблематику. Наведені тези доповідей розкривають сучасний стан та проблематику функціонування державно-правових інститутів в умовах воєнного стану та перспективи їх реформування у ході євро інтеграційного процесу.

УДК 341.1/8(082)

© Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022

© Автори, 2022

ЗМІСТ

Дробуш І. В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	5
Іщук С. І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	10
Martyniuk R. S., Datsiuk O. O. POST-SOVIET PRESIDENTIALIZED REPUBLICS: FACTORS OF CHOICE OF THE FORM OF GOVERNMENT AND DIFFICULTIES OF ITS CLASSIFICATION	14
Панчук І. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ	22
Курганська О. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	25
Тимошук Ю. Л. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВАЛЮТИ Й ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ	33
Дробуш Л. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ	39
Карпюк А. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
Кушнір Р. О. СТАТУС ДИТИНИ-БІЖЕНЦЯ В УКРАЇНІ	49
Поліщук Т. С. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	53
Українець І. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	58

Безушко Т. Л. ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ПАРТИЦИПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	62
Приймак А. І. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ІМПІЧМЕНТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	66
Корень М. В. ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ	72
Іванюк К. Ю. КОНСТИТУЦІЙНА-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ	77
Дмитрук Я. В. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	82
Капітан С. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ...	88
Ублієва В. С. ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЕВТАНАЗІЮ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ І ПРАКТИКА	93
Серко В. Г. СПРАВИ ПРО ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	98
Селецька Д. О. ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	104

Дробуш І. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острозь, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України принесло жахливі людські жертви та руйнування об'єктів критичної інфраструктури та поставило на порядок денний ефективність та злагодженість дій усіх органів публічної влади, які забезпечують роботу об'єктів критичної інфраструктури житлово- комунального господарства, активізують територіальну оборону держави.

В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, існують різні точки зору на необхідність існування місцевого самоврядування в умовах війни. Так, зокрема, у Рекомендаціях щодо припинення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану йдеться про припинення повноважень районних і обласних рад на всій території України у зв'язку з утворенням відповідних військових адміністрацій. Це важливо зробити для унеможливлення використання ворогом цих рад чи окремих депутатів для проведення їхніх псевдозасідань чи в інший спосіб здійснення підривної діяльності. Щодо утворення військових адміністрацій на рівні громад (села, селища та міста), то тут

військові адміністрації не повинні, а можуть утворюватися (частина третя статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). У разі утворення військової адміністрації в громаді (чи населеному пункті) повноваження відповідних органів місцевого самоврядування припиняються. Уся влада в громаді переходить до військової адміністрації з дня її утворення. Місцеве самоврядування відновить роботу тільки після проведення нових виборів після завершення воєнного стану. На наш погляд, вищому військовому керівництву України слід розглянути можливість оперативного та доволі масштабного за територіями утворення військових адміністрацій на рівні громад та населених пунктів для забезпечення координованості оборони держави в умовах воєнного стану. Це особливо важливо в громадах, які вже зараз живуть в умовах військових дій / окупації / блокади / оточення території громади чи загрози таких дій. У цих громадах слід утворювати військові адміністрації невідкладно, а також приймати такі ж рішення щодо всіх громад у межах відповідного району чи навіть області [2]. Такі пропозиції зумовлені побоюваннями щодо колабораціонізму, оскільки маємо вже випадки, коли колаборантами стають представники місцевого самоврядування, зокрема мер Куп'янська на Харківщині, а в Мелітополі місцева депутатка оголосила себе мером і співпрацює з окупантами. Разом з тим, маємо й інші приклади дієвої взаємодії місцевої влади з військовими адміністраціями, зокрема Харківська та Сумська обласні ради звернулися до країн – членів НАТО закрити небо над Україною, Херсонська обласна рада відкинула пропозиції окупанта про створення ХНР і референдум з цього питання, міський голова Харкова І.Терехов відмовився здати місто ворогу, міського голову Мелітополя І.Федорова викрали і безуспішно намагалися схилити на бік окупанта, і таких прикладів чимало. У період з 24 лютого по 8 травня 2022 року окупанти захопили 60 представників місцевого самоврядування. З них 37 людей, які працюють в органах місцевого самоврядування вже звільнено і вони перебувають у відносній

безпеці; але 23 службові і посадові особи органів місцевого самоврядування все ще перебувають у полоні окупантів. Як зазначив В. Негода, « ... викрадення представників місцевого самоврядування розцінюємо як сплановані Росією злочини, щоб безперешкодно множити інші злочини і позбавити мешканців громад найближчої опори» [3].

Варто погодитись з твердженням проф. М. Баймуратова та Б. Кофмана про те, що форми діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану залежать від того, в яких умовах функціонують органи місцевого самоврядування: 1) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що не задіяні у воєнних діях; 2) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, де проходить військове протистояння з агресором; 3) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад, що тимчасово опинилися під контролем окупаційних військ; 4) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад, що тимчасово були під контролем окупаційних військ та які повернули під контроль української влади [1; с. 138-139].

Залежно від цього стану органи місцевого самоврядування виконують функції забезпечення належної реалізації правового статусу особи – члена територіальної громади та вимушено переміщених осіб, оборонну функцію, функції, спрямовані на збереження життя та здоров'я членів територіальних громад, їхню евакуацію на підконтрольну територію України, відновлення інфраструктури територіальної громади після деокупації території, налагодження логістики гуманітарної допомоги громадам, які її потребують.

Особливо актуальною є потреба в оперативному прийнятті рішень, які безпосередньо впливають як на життєздатність територіальної громади (її спроможність якісно опрацьовувати виклики воєнного часу), так і обороноздатність і безпеку територіальних громад і держави у ситуації повномасштабної

збройної агресії Російської Федерації проти України. Таким чином, існує потреба у прискоренні прийняття управлінських рішень в умовах війни, забезпечення безперервності функціонування органів публічної влади, в тому числі комунального сектору економіки на всіх рівнях.

Саме з цією метою Верховна Рада схвалила в другому читанні та в цілому законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (реєстр. № 7269).

Розширено повноваження голів громад. Так, у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо: 1) передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; 2) створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги; 3) боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями; 4) поводження з небезпечними відходами. У разі наявності фактів порушення сільським, селищним, міським головою відповідної територіальної громади під час реалізації повноважень, передбачених частинами четвертою і п'ятою цієї статті, Конституції чи законів України начальник обласної військової адміністрації за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів).

Договори, укладені під час дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою від імені відповідної ради з пи-

тань, визначених частинами четвертою і п'ятою статті 9 (якщо вони належать до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради), не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану. У разі, якщо строк дії таких договорів перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану, сільська, селищна, міська рада протягом 30 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану приймає рішення про затвердження таких договорів та термін їхньої дії.

Таким чином, місцеве самоврядування усіляко сприяє органам державної влади в обороні держави, протистоїть викликам сьогодення та (наскільки дозволяє конкретна безпекова ситуація) ефективно функціонує в громадах.

Список використаних джерел

1. Баймуратов М., Кофман Б. Про роль органів місцевого самоврядування в період воєнного стану в Україні // Деокупація. Юридичний фронт. [Електронне видання]: матеріали міжн. експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) / Держ. торговельно-економічний ун-т, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму. Упоряд.і наук. ред. О.В. Кресін. Київ: Держ. торговельно – економічний університет. 2022. – 224 с.

2. Рекомендації щодо припинення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: НУ «КМА». – URL: <http://www.slideshare.net/CentrePravo>

3. Негода В. Окупанти викрадають голів громад, щоб позбавити найближчої опори. – URL: <http://dezcentralisation.gov.ua>

Іщук С. І.,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Громадянське суспільство є складною системою суспільних відносин, які спрямовані на мобілізацію і захист представниками суспільства своїх приватних та колективних інтересів у всіх сферах суспільного життя. Разом з тим, така ідея потребує доповнення, оскільки ця сфера суспільних відносин також передбачає рівноправну співпрацю між громадянським суспільством та державою, в результаті чого таке суспільство конструктивно впливає на процеси суспільного та державного розвитку.

Питання розвитку громадянського суспільства набуває особливої актуальності в контексті сьогоденних подій, тобто в умовах війни України та російської федерації. Досвід останніх місяців нашої боротьби ще раз підтвердив, що в критичних ситуаціях громадянське суспільство може якщо не замінювати державу, то суттєво її підтримувати у питаннях оборони та національної безпеки. У таких ситуаціях як нинішня особливо чітко можна спостерігати особливий потенціал громадянського суспільства, який реалізується через волонтерський рух, різні форми самоорганізації у сфері оборони держави.

Також у контексті євроінтеграційного розвитку нашої держави однією з основних умов інтеграції Української держави у європейський демократичний простір є зміцнення правових основ функціонування інститутів громадянського суспільства. Безпосередньо у положеннях Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським союзом передбачено обов'язкову участь представників громадянського суспільства договірних сторін у процесах виконання цього документу.

Таке багатогранне явище як громадянське суспільство не може бути визначено як політико-правова категорія в межах однієї концепції. Саме тому й існує необхідність застосування інтегративного концептуального підходу, який дає можливість визначити ряд ключових характеристик поняття «громадянське суспільство». Виходячи із таких міркувань можливо запропонувати авторський підхід до розуміння цієї багатогранної та складної суспільної категорії.

По-перше, громадянське суспільство є складною системою суспільних відносин, які спрямовані на мобілізацію і захист представниками суспільства своїх приватних і колективних інтересів у всіх сферах суспільного життя. При цьому така система суспільних відносин передбачає також рівноправну співпрацю між громадянським суспільством і державою, в результаті чого таке суспільство конструктивно впливає на процеси суспільного та державного розвитку.

По-друге, виходячи з досвіду України останніх років, слід констатувати, що ефективне громадянське суспільство не завжди потребує чітких інституційних форм, оскільки поряд із такими формальними його інституціями як громадські об'єднання та інші ключові значення у процесах державотворення відграють інші менш формалізовані форми суспільної організації – волонтерські рухи, благодійні ініціативи та інші специфічні практики громадськості. Саме тому, окрім формальної інституційної структури, категорія громадянського суспільства повинна охоплювати додаткові форми соціаль-

ної організації, які спрямовані на задоволення колективних (суспільних) інтересів.

По-третє, для сприйняття терміну «громадянське суспільство» саме як правової категорії, важливо розуміти, що ряд ціннісних характеристик громадянського суспільства є його конституційно-правовою основою. Серед основних таких ідей варто виділити свободу самоорганізації, вільний комунікаційний простір, демократію, дієвий механізм реалізації та захисту прав та законних інтересів особи.

Загальноприйнята ідея про необхідність сприяння держави у процесі побудови та розвитку інститутів громадянського суспільства потребує переосмислення, оскільки громадянське суспільство повинно створюватися та функціонувати незалежно, в ролі якщо не опонента, то рівноправного партнера держави. У випадку постійної підтримки та сприяння від держави громадянське суспільство буде постійно кволим та нерозвинутим.

Подальший процес оновлення Конституції України потребує, на нашу думку, чіткого визначення двох концептуальних питань: по-перше, співвідношення громадянського суспільства та державної влади у процесі суспільного розвитку; по-друге, визначення доцільності та меж конституційно-правового регулювання відносин у сфері становлення та розвитку громадянського суспільства. Головне юридичне навантаження інституту громадянського суспільства у Конституції України повинно полягати в тому, щоб на конституційному рівні затвердити положення про те, що громадянське суспільство – це асоціація вільних і рівноправних людей, яка забезпечує узгодженість їхніх різноманітних інтересів на засадах самоорганізації і державно-правового регулювання. Держава існує в такому суспільстві постільки, поскільки саме суспільство визнає необхідність демократичної та правової держави.

За результатами розгляду доктринальних підходів до моделі співвідношення держави та громадянського суспільства слід констатувати, що громадянське суспільство та державна

влада як два суспільних феномени, попри очевидні відмінності між ними, впродовж усього свого існування перебувають у тісному взаємозв'язку, що, в першу чергу, зумовлено їхньою спільною правовою природою. За безпосередньої участі громадянського суспільства державна влада перетворюється з влади авторитету в легітимну організацію публічної влади, натомість – за сприяння державної влади громадянське суспільство еволюціонує від суспільства, в якому панує свавілля, «війна всіх супроти всіх», до суспільства, в основі якого функціонують правомірні відносини між людьми, правопорядок та законність.

Martyniuk R. S.,

Candidate of Political Science, Associate Professor,

Datsiuk O. O.,

Candidate of Philological Science, Associate Professor,

I. Malynovskyi Educational and Scientific Institute of Law,

Ostroh Academy National University,

Ostroh, Ukraine

POST-SOVIET PRESIDENTIALIZED REPUBLICS: FACTORS OF CHOICE OF THE FORM OF GOVERNMENT AND DIFFICULTIES OF ITS CLASSIFICATION

In modern political studies there is a generally accepted trichotomous classification of republican forms of government. According to this classification, there are classic – presidential and parliamentary republics, as well as a mixed republic, which combines the features of presidential and parliamentary republics, and at the same time reveals its own distinctive constitutional features. Within a mixed republic, there are usually a distinction between its presidential-parliamentary and parliamentary-presidential varieties. Although many scholars still do not recognize a mixed republic as an independent form of government and interpret it as an unstable mechanical mixing of elements of presidential and parliamentary republics, such a view of a mixed republican form of government for the current stage of state law theory is an anachronism rather than an established paradigm.

At present, the trend of spread of the mixed republic has become stable. This form of government has become, in particular, typical of states that have appeared on the political map of the world in recent decades. The reason that explains the rapid spread of a mixed republic among modern democracies is that the mixed republic allows to balance the possibilities of mutual influence of

the highest bodies of the state, thus, most fully ensures the balance of “divided powers”. The ability of a mixed republic to balance the influence of the president and parliament on the executive branch as much as possible makes it, from the point of view of the theory of separation of powers, the most desirable form of government.

Factors in choosing the form of government in the post-Soviet space

The choice in favor of a mixed republican form of government was quite natural for many of the newly formed states of the post-Soviet space. In these states, the lack of deep and well-established traditions of democracy made it too dangerous to rely on the effectiveness of a presidential republic, and the lack of a developed civil society and its attributes – numerous middle classes and large centrist parties – left hopeless for minimal viability of classical parliamentarism.

At the same time, in most post-Soviet republics there were similar unfavorable socio-political conditions and trends in their development, which objectively pushed for the recognition of the president’s special and decisive role in the state mechanism. All the newly formed post-Soviet republics faced the need to gain real sovereignty and independence, strengthen statehood, guarantee national security, create an effective national economy, ensure socio-political stability, social and cultural development, integrate into the world community or gain international recognition as a full member. The solution of these tasks required a concentrated state will, based on organized executive power. The president was the personification of this will. The concentration of power in his hands was strengthened by the frequent emergence of crisis situations in the field of domestic and foreign policy, and the overcoming of them required immediate and decisive action with the full use of public resources [1, pp. 91-92]. The successful solution of serious socio-economic and political problems required a state mechanism capable of ensuring clear and dynamic coordination of all its elements. This explains why the concentration of power in the hands of the president often had a very positive effect, playing the

role of an integrative factor in the political and socio-economic life of the country and thus strengthening the stability and legitimacy of the political system as a whole [2, p. 6].

A significant factor that contributed to the presidentialization of the form of government in the post-Soviet republics was the underdevelopment of the party system. In many countries of Eastern Europe and Asia, the underdevelopment of the party system, which is still in its “embryonic” state, has led to the inability of parliament to exert significant influence on the executive branch.

For many Eastern European and Asian countries, building an effective coalition government has become an insurmountable challenge. If parliamentary elections cannot lead to a consolidated coalition majority capable of forming an effective and stable government, only a president can ensure its emergence. A strong presidential power inevitably emerges when civil society is not organized enough to form a government on a parliamentary basis [3, p. 6].

The inability of parliament to ensure a stable government led to the establishment of a form of government in which the president became the guarantor of the effectiveness of the executive branch. The desire to ensure governmental stability explains why, in many post-Soviet states, the center of political gravity has shifted significantly toward presidentialism. However, the intention to increase the efficiency of the executive branch by increasing the influence of the president on it was in many cases carried out extremely carelessly and fundamentally distorted the nature of the mixed republic. A new hybrid form of government has emerged, which, given its constitutional features, cannot be equated with any of the “pure” types of republic [4, p. 135]. It is correct to say that this form of government mimics a mixed republican [5, p. 6].

Differences between post-Soviet presidential republics and “full-fledged” mixed republics

The defining characteristic of the post-Soviet presidential republics is the combination of certain formal and legal features of a mixed republican form of government with a hypertrophied

constitutional status of the president. In most post-Soviet republics, the strengthening of the status of president has reached a critical point, causing it to be clearly dominated not only by the executive branch but also by the state mechanism in general.

The mixed republic is not characterized by the hypertrophy of the constitutional status of the president and the administrative dependence of the prime minister and other members of the government, the weakened means of parliamentary influence on the executive branch, which are the features of post-Soviet presidential republics.

In the post-Soviet presidential republics, the nature of the president's personnel powers, the administrative subordination of members of the government to him, and the unconditional possibility of the president's influence on government activities make the president a real head of the executive branch. Here the essential attributes of a mixed republic have been appeared, i.e. dualism of executive power, parliamentary investiture of the government, parliamentary accountability of the government, countersignature of acts of the president by members of the government are either significantly distorted, or acquired the character of legal fiction, or not constitutionally provided at all.

The fundamental difference between the post-Soviet presidential republics and the "real" mixed republic is the lack of dualism of executive power. The dualism of executive power is a fundamental and distinctive constitutional feature of a mixed republic. Therefore, the absence of this feature does not allow to classify the form of government as a mixed republican.

The dualism of the executive branch is eliminated, first of all, by the relevant constituent and personnel powers of the president in relation to the government. The constitutions of Azerbaijan, Belarus, Kazakhstan, the Russian Federation, and Uzbekistan give the president an unconditional right to terminate the powers of the government as a whole or of its individual members. The unrestricted discretion of the president to terminate the powers of members of the government (the government as a whole) is crucial

in ensuring their administrative subordination to the head of state and full control of the highest executive body of the president.

Another “non-accidental” right of the president, the right to repeal government acts, also contributes to the destruction of the dualism of executive power in the post-Soviet presidential republics. This right is established by the constitutions of Azerbaijan, Belarus, Kazakhstan, the Russian Federation, Tajikistan and Uzbekistan.

The right to terminate the powers of the government (the prime minister and other members of the government) and the right to repeal governmental acts correspond to the status of the head of the executive branch and testify to the real role of presidents of post-Soviet presidential republics in the state mechanism.

The abolition of the dualism of executive power turns into nothing and such a fundamental deterrence for a mixed republic as the countersignature of acts of the president by the prime minister and (or) the relevant minister. It is noteworthy, however, that of all the current constitutions of the post-Soviet presidential republics, the institution of countersignature is enshrined, moreover, in an atypical form, only in the Constitution of Kazakhstan in 1992.

A characteristic feature of post-Soviet presidential republics is the distortion of the parliamentary way of forming a government. The procedure for forming a government adopted in these republics does not provide for its parliamentary investiture. This provides a decisive influence of the president on the selection of the highest executive body. The government’s lack of parliamentary investiture explains why in post-Soviet presidential republics, the government is the president’s “team” [6, p. 117]. Parliamentary investiture of the government is not established (at least in its classical form) by the Constitution of Azerbaijan in 1995, the Constitution of Belarus in 1994, the Constitution of Kazakhstan in 1995, the Constitution of the Russian Federation in 1993, the Constitution of Tajikistan in 1994, the Constitution of Turkmenistan in 1992, the Constitution of Uzbekistan in 1992.

The lack of the necessary institutional links between parliament and government is also reflected in the provisions of

the constitutions of the post-Soviet presidential republics on the government's resignation not before the newly elected parliament but before the newly elected president. The government is in charge of the newly elected president in Azerbaijan, Belarus, Kazakhstan, the Russian Federation, Tajikistan and Turkmenistan.

One of the typical constitutional "ghosts" of the studied form of government is the parliamentary responsibility of the government. Although this institution is mostly enshrined in the constitutions of the post-Soviet presidential republics, its actual application is impossible. The exercise of parliamentary government responsibility is as complicated as the president's influence on the executive branch. In post-Soviet presidential republics, parliamentary accountability of the government is possible only if the president has the political will to do so. As in post-Soviet presidential republics, the government pursues a political course of the head of state, the parliament's attempt to deny the government confidence will inevitably lead to the early termination of the powers of the parliament itself. Therefore, here the parliamentary responsibility of the government, if it is constitutionally provided, is not actually applied and the composition of the government does not change as long as the guarantor of its stability, i.e. the president wants it.

The form of government in Azerbaijan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan cannot be defined as a mixed republic, at least taking into account the fact that the president combines the status of head of state and head of the executive branch. In other post-Soviet presidential republics, where the president does not formally head the executive, he is actually its head.

In a mixed republic, the relationship between political parties and the government is the basis for the organization and functioning of the state mechanism. This gives grounds to define a mixed republic by the "party board". However, the post-Soviet presidential republics are characterized by the lack of constitutional mechanisms for the direct participation of political parties in the formulation and implementation of government

policy. This policy is formed and implemented by a single entity, i.e. the president. With insufficient influence of political parties on the state mechanism, the opposition parliamentary majority is not able to influence the president's policy. The president can pursue his policy without paying attention to this majority at all [7, pp. 23-24]. In the post-Soviet presidential republics, the president is the real head of the executive branch.

In post-Soviet presidential republics, the president is sometimes not only competently and functionally, but also structurally integrated into the executive branch. The transformation of the president into the de facto head of the executive branch not only destroys its dualism, but also makes it impossible for the president to guarantee the unity of state power. The status of the president as a coordinator-arbitrator does not allow his interference in the competence of other public authorities, violation of their independence or their functional substitution. This status presupposes equal demands, neutrality and impartiality of the president towards all public authorities and their officials. The ability of the president to play two alternative and incompatible roles of coordinator-arbitrator and guarantor on the one hand and the head of the executive on the other, due to the combination of relevant statuses in his person, always motivates the choice in favor of the second direction values, coordinator of the mechanism of interaction of branches of power and mediator in state and legal conflicts. In the post-Soviet presidential republics, the president, having acquired the characteristics of the head of the executive branch, was unable to play the role of coordinator-arbitrator in the state mechanism.

Thus, since the studied form of government in principle does not meet the criteria of both mixed and presidential republics, and at the same time combines their individual features, within the established trichotomous division of republican forms of government it is virtually impossible to classify. First of all, given the way in which the president relates (degree of organizational and functional combination) to the executive branch, the

presidentialized form of government adopted in the post-Soviet states of Eastern Europe and Asia should be defined as transitional between presidential and mixed republics.

The formation of a “full-fledged” mixed republic in the post-Soviet countries is primarily due to the prospects for the development of their party systems. In countries with an insurmountable tradition of authoritarianism and an unformed civil society, only an increase in the level of influence of political parties on the state mechanism can provide the preconditions for forming a government on a parliamentary basis, its real parliamentary control and responsibility.

References

1. Seylehanov E. Politicheskaya sistema Respubliki Kazahstan: opyt razvitiya i perspektivy. [Political system of the Republic of Kazakhstan: development experience and perspectives]. Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2009. 296 p.

2. Arutyunyan A. Mesto prezidenta v sisteme politiko-pravovyih institutov postsovetskikh respublik. [The place of the president in the system of political and legal institutions of postsoviet republics]. *Jurisprudencija*. 2005. T. 77 (69). P. 5-10.

3. Holms S. Postkommunisticheskiy institut prezidenta. [Postcommunist institution of the president]. *Konstitutsionnoe pravo: vostochnoevropeyskoe obozrenie*. 1994. № 4-5. P. 53-57.

4. Zaznaev O. Poluprezidentskaja sistema: teoreticheskie i prikladnye aspekty. [Semi-presidential system: theoretical and applied aspects]. Казань: Казанский государственный университет им. Ульянова-Ленина, 2006. 374 p.

5. Shapoval V. Vykonavcha vlada v Ukraini u konteksti formy derzhavnoho pravlinnia (dosvid do pryiniattia Konstytutsii Ukrainy 1996 roku). [Executive power in Ukraine in the context of the form of state-ruling (experience before the adoption of the Constitution of Ukraine of 1996)]. *Pravo Ukrajinu*. 2016. № 3. P. 200-212.

6. Parechina S. Institut prezidentstva: istoriya i sovremennost. [Presidency Institute: Past and Present]. Мн.: ИСПИ, 2003. 163 p.

7. Holms S. Sverhprezidentstvo i ego problemy. [Superpresidency and its problems]. *Konstitutsionnoe pravo: vostochnoevropeyskoe obozrenie*. 1994. № 4-5. P. 22-25.

Панчук І. О.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що більшість науковців завжди чудово розуміли фундаментальне значення оборонної функції держави як першооснови для реалізації усіх інших її функцій, у роки незалежності України на дослідження цього аспекту державотворення зверталось явно недостатньо уваги. Причиною цьому стала на тепер очевидна примарна впевненість у неможливості повторення масштабного військового конфлікту у XXI столітті. Окрім того, правового аналізу потребували безліч інших більш актуальних, як раніше здавалося, питань суспільного життя. У той же час, як показала практика, занедбаною обороною нашої держави була, на жаль, не лише на науковому, але й на прикладному рівні. І хоча суспільство та влада у певний момент спрямували всі свої зусилля на збільшення обороноздатності України, величезну ціну за ігнорування забезпечення оборонної функції вже сплачено.

Метою доповіді є дослідження окремих аспектів реалізації оборонної функції сучасної держави в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що більшість держав проаналізували трагічний досвід України у оборонній сфері і прийняли рішення не лише збільшувати оборонні бюджети та посилювати військові союзи, але й ак-

тивізувати наукові дослідження оборонної політики держави, питань захисту свого суверенітету та незалежності.

Так, Нідерландський інститут міжнародних відносин, аналізуючи війну в Україні, зазначає, що держави-члени ЄС та НАТО повинні збільшувати свої оборонні бюджети, а Росія все ще становить серйозну загрозу європейській безпеці, як традиційно (через військове втручання), так і нетрадиційним способом (через кібератаки і кампанії дезінформації). В останні роки спостерігається поступове підвищення рівня оборонних бюджетів по всій Європі. Проте, війна в Україні спричинила до тектонічних зрушень у цій сфері. Про це свідчить історично важлива інвестиція Німеччини в розмірі 100 мільярдів євро на посилення Бундесверу і надання летальної зброї Україні. Це важливо, з огляду на попереднє небажання Німеччини інвестувати в оборону і надавати летальну зброю в зони конфлікту після досвіду Другої світової війни. Також, Німеччина витратить принаймні 2% свого ВВП на оборону, тим самим дотримуючись вимог НАТО. Інші європейські країни, як вважають дослідники, повинні наслідувати приклад Німеччини, адже багато країн ще не досягли показника в 2% ВВП на оборону [1].

Водночас, зрушення відбуваються не лише щодо питань практичного забезпечення обороноздатності держави. На сьогодні йдеться про переосмислення самої суті оборони держави. У Законі України «Про оборону України» оборона визначається як сукупність різноманітних заходів, що розробляються і застосовуються державою для підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [2]. Досвід України продемонстрував, що державу обороняти можна і треба не лише зі зброєю, але і в культурній, економічній, інформаційній та в інших сферах.

Таким чином, подальші наукові дослідження будуть неминуче спрямовані на розширення змісту функції оборони, адже вона повинна включати систему захисту від кібератак та інформаційно-психологічних операцій ворога, а також багато інших не менш вагомих заходів.

Більше того, очевидним на сьогодні стає і необхідність глибокого аналізу взаємозв'язку функцій оборони держави з економічною, культурною та іншими її функціями. Забезпечення енергетичної незалежності, до прикладу, не можна нині сприймати як виключно економічне чи політичне питання, адже у війні з Росією воно показало себе як питання стратегічного значення, яке має безпосередній вплив на хід конфлікту. Оперативне вирішення питань розриву економічних зв'язків з агресором, введення необхідних санкцій, мінімізація втрат для економіки під час ведення бойових дій повинні стати частиною плану забезпечення обороноздатності країни. Необхідні механізми мають бути належно прописані у законодавстві.

У медіапросторі сьогодні повсякчас присутня думка про неефективність чинних міжнародних систем безпеки та необхідність впровадження нових, які б відповідали наявним реаліям ведення воєнних дій та розподілу сил на міжнародній арені. Під час російсько-української війни було виявлено велику кількість особливостей повномасштабного військового конфлікту сучасності, на який впливають і наявність нових високотехнологічних озброєнь, і цілодобове висвітлення військових дій на різноманітних інтернетресурсах як самими їх учасниками, так і цивільним населенням, яке знаходиться в зоні конфлікту. Отож, для кожної сучасної держави вкрай важливо дослідити всі аспекти перебігу війни в Україні, щоб реформувати свою систему оборони та врахувати можливі небезпеки на всіх рівнях суспільного життя. На мою думку, це неминуче призведе до перегляду самого поняття оборони держави та трансформації його відповідно до вимог часу.

Список використаних джерел

1. Adája Stoetman. European defence and the war in Ukraine: Actions speak louder than words. Clingendael Alert. 2022. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-03/Clingendael_Alert_European_defence_and_the_war_in_Ukraine.pdf

2. Про оборону України: Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

Курганська О. В.,

*старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського*

*Національного університету «Острозька академія»,
м. Острозь, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Історію людства періодично супроводжують гострі конфлікти у сфері відносин між природою та суспільством. Ці конфлікти спричиняють значні руйнування матеріальних та духовних цінностей, загрожують життю і здоров'ю людей та потребують негайного проведення невідкладних заходів для запобігання їхнім негативним наслідкам.

Саме таким гострим соціальним конфліктом для нашої держави є повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, яке призвело до тисяч жертв серед мирного населення, знищення життєво важливих об'єктів військової й цивільної інфраструктури та загрожує самому існуванню нашої держави.

З метою проведення органами влади необхідних заходів, адекватних загрозі, необхідне інше нормативне регулювання їх діяльності, ніж те, що застосовується за звичайних умов, адже органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України) [1].

Перебудова наявних юридичних інструментів, необхідних для усунення загроз, здійснюється за допомогою запровадження в державі або окремих її місцевостях надзвичайних режимів, які надають додаткові повноваження органам влади.

Однак надзвичайні правові режими також тимчасово обмежують окремі конституційні права та свободи громадян, права і законні інтереси юридичних осіб, тому дуже важливим є їх належне правове регулювання.

Конституція незалежної України від 28 червня 1996 р. визначила види надзвичайних станів, які можуть вводитися в державі, і механізм їх запровадження. Відповідно до ст. 92 Основного Закону України, винятково законами України визначаються правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації. Повноваження ухвалювати відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України надані Президентові України, тобто він має право як ухвалювати в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, так і оголошувати в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 21 ст. 106 Конституції України). Верховна Рада України має затвердити протягом двох днів із моменту звернення Президента України його укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 31 ст. 85 Конституції України) [1].

Отже, Конституцією України визначено три надзвичайні правові режими: режими воєнного і надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації. При цьому виникнення гострих внутрішніх соціальних конфліктів є підставою для запровадження надзвичайного стану, загроза через зовнішню агресію – для запровадження воєнного стану, виникнення великомасштабної катастрофи, яка охоплює значну територію держави і створює небезпечну для життя, здоров'я громадян і навколишнього середовища обстановку, – є підставою для запровадження режиму надзвичайної екологічної ситуації.

Розглянемо особливості правового регулювання режиму

воєнного стану в Україні. Визначення поняття воєнного стану закріплене в Законі України «Про оборону» від 6 грудня 1991 р. Відповідно до Закону, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Зміст правового режиму воєнного стану (порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб), а також відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану були врегульовані спеціальним законом «Про правовий режим воєнного стану». Хоча цей акт було ухвалено ще 6 квітня 2000 р., практично він не застосовувався [3].

До 2014 р. підстав для запровадження воєнного стану на території нашої держави не було, і практичного досвіду дії такого стану Україна не мала.

У лютому 2014 р. Російська Федерація фактично розпочала неоголошену війну проти України, але на дипломатичному рівні керівництво Російської Федерації трактувало події в нашій державі як внутрішній конфлікт. Попри таке трактування, у лютому 2014 р. Російська держава провела військову операцію із захоплення частини території України – Кримського півострову, на якому знаходиться Автономна Республіка Крим, та в березні 2014 р. здійснила його анексію.

З початку березня 2014 р. на півдні та сході України розпочалися проросійські виступи, керовані з Росії, а 12 квітня 2014 р. російський диверсійний загін захопив кілька населених пунктів Донецької області. У відповідь на це Рада національної безпеки та оборони України ухвалила рішення про початок антитерористичної операції без запровадження воєнного стану, що було пов'язано з необхідністю провести президентські вибори й обрати законного Президента України. Відповідно до законодавства України, в умовах воєнного стану проведення будь-яких виборів заборонено. У подальшому, 18 січня 2018 р. було ухвалено Закон про деокупацію Донбасу. Закон передбачав завершення антитерористичної операції введенням воєнного або надзвичайного стану, і переданням управління цими процесами від Служби безпеки України, яка формально керувала антитерористичною операцією, до Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил України.

Враховуючи виклики та загрози, які постали перед Україною з боку Російської Федерації, 12 травня 2015 р. було вдосконалено Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон), який визначив зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав та свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [4].

У ст. 1 Закону визначено поняття воєнного стану, відповідно до якого воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної

безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Законом передбачено створення нових органів на територіях, на яких введено воєнний стан – військових адміністрацій, та їх статус. Начальників військових адміністрацій призначає і звільняє Президент України за пропозицією Генерального штабу Збройних сил України або відповідної обласної державної адміністрації.

Уперше в практиці сучасної України воєнний стан був уведений Указом Президента України від 26 листопада 2018 р. з 28 листопада 2018 р. терміном на 30 днів на частині території України. Підставою введення воєнного стану стала агресія прикордонних кораблів Російської Федерації в Керченській протоці проти кораблів Військово-Морських Сил України 25 листопада 2018 р. 26 грудня 2018 р. воєнний стан в Україні був офіційно скасований [5].

Подальше загострення відносин із Російською Федерацією та реальна загроза нападу потребували додаткової правової регламентації режиму воєнного стану, тому в Закон були внесені зміни, які надали Кабінету Міністрів України повноваження встановлювати порядок запровадження більшості заходів правового режиму воєнного стану.

24 лютого 2022 р. Російська Федерація розпочала агресивну війну проти України – відбулося відкрите збройне вторгнення на територію нашої держави, що стало підставою для запровадження на всій території України режиму воєнного стану.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. було введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 р. строком на 30 діб. Цим Указом військовому командуванню разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування доручено запроваджувати та здійснювати передбачені

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, також передбачено, що на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права та свободи людини і громадянина, передбачені ст.ст. 30-34,38,39,41-44,53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану та надані невідкладні доручення органам виконавчої влади [6].

24 лютого 2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Надалі Указами Президента України, затвердженими парламентом, тричі було продовжено термін дії воєнного стану, який згідно з Указом Президента України від 17 травня 2022 р., діє 90 днів із 25 травня 2022 р.

Багато питань запровадження заходів правового режиму воєнного стану регламентують постанови Кабінету Міністрів України. Цими урядовими актами, зокрема, затверджено порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан; порядок встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан; порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану [7,8,9,10].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. «Питання запровадження та забезпечення здійснення

заходів правового режиму воєнного стану в Україні» 24 лютого 2022 р. було затверджено План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, яким визначено найменування заходів, строки їх виконання, органи, відповідальні за виконання згідно із законом та органи, які залучаються до здійснення відповідного заходу [11].

Ухвалені Парламентом та Урядом нормативні акти дали можливість органам влади реагувати на загрози та запроваджувати необхідні заходи правового режиму воєнного стану.

Узагальнюючи аналіз нормативних актів, що регулюють запровадження воєнного стану в Україні, варто наголосити, що правовою основою запровадження правового режиму воєнного стану стала Конституція України, спеціальні закони «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про оборону» та інші закони, які регулюють діяльність органів влади в умовах запровадження надзвичайних режимів, Указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України та постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України.

Можна констатувати, що в Україні створена відповідна нормативна база для регулювання режиму воєнного стану та забезпечення ефективної діяльності усіх органів влади відповідно до наданих їм повноважень. Водночас ця нормативна база ще потребує суттєвого удосконалення та розвитку. Насамперед потрібно враховувати прогалини процедурного характеру, які знижують ефективність заходів правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Про оборону: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1647-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 3-----89-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26 листопада 2018 р. № 393/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

7. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573//. URL: <https://zakon.rada.gov.ua.573-2020-p>.

8. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua.1450-2021-p>.

9. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua.1455-2021-p>.

10. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень, і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua.1456-2021-p>.

11. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua.181-2022-p/>.

Тимощук Ю. Л.,
*викладач кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ВАЛЮТИ Й ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Останнє десятиріччя характеризується появою інноваційних продуктів для здійснення платежів, чому певною мірою сприяє науково-технічний прогрес і розвитку фінансового ринку. Внутрішні та транскордонні роздрібні платежі, які виконуються з використанням новітніх платіжних продуктів, збільшуються як за кількістю, так і за обсягами.

У серпні 1998 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) опублікував «Доповідь про електронні гроші», де вперше наводиться визначення поняття е-грошей. 18 вересня 2000 р., була прийнята Директива ЄС №2000/46/ЕС «Про діяльність у сфері електронних грошей і пруденційний нагляд над інститутами, що займаються цією діяльністю».

Вперше поняття електронних грошей в Україні було закріплено постановою правління Національного банку України «Про затвердження Положення про електронні гроші в Україні» від 25.06.2008 р. № 178, яке визначало електронні гроші як одиницю вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Право здійснювати випуск електронних грошей в Україні закріплювалося виключно за банками [2].

Основними наслідками впливу електронних платежів на економіку країни є наступні: поширення електронних платежів стимулює споживання домашніми господарствами; електронні гроші дають доступ до всіх коштів на рахунок, що робить споживання більш зручним і збільшує його обсяги; позитивний розвиток електронних грошей впливає на фінансову систему та монетизацію економіки, оскільки впровадження цих грошей сприяє залученню коштів населення та компаній у банківську систему та відповідно зменшує обіг грошей, завдяки цьому відбувається зростання рівня охоплення населення фінансовими послугами, що зменшує непродуктивні готівкові заощадження, стимулює розвиток малого бізнесу, тим самим зменшуючи роль тіньових операцій. Окрім того, запровадження електронних грошей означає скорочення операційних витрат економіки та держави в цілому, адже обслуговування готівкової платіжної системи пов'язане з витратами, які покриваються суспільством: витрати центрального банку на друкування паперових грошей та обслуговування розрахунків, витрати держави на здійснення нагляду, витрати часу споживачів та підприємств на облік і проведення розрахунків, витрати банківських установ на підтримання інфраструктури грошового обігу; електронні платежі мають вагомим значення для розвитку туризму та електронної комерції, оскільки зменшуються ризики, пов'язані з перевезенням великих сум грошей, а процесі замовлення квитків та бронювань місць в готелях значно спростились.

Система електронних грошей потребує від користувача мінімальних особистих даних і дозволяє проводити анонімні платежі. В умовах сьогодення українці можуть продавати та купувати товари, переказувати кошти за допомогою таких систем, як WebMoney [11], RBK Money, E-Goldi [7], LiqPay, Z-Payment [9], Liberty Reserve, Moneybookers тощо [8]. Лідером за обсягом використання електронних грошей є система "ГлобалМані". До 2023 року обіг, за прогнозом Державної податкової служби України, досягне 20 млрд. гривень [10].

На сьогодні, за узгодженими зі НБУ правилами, випуск е-грошей здійснюють: ВіЕйБіі Банк (система е-гроші “Максі”), Фідобанк (MoneXy), Ощадбанк (GlobalMoney). Окрім того, в цьому переліку банки-члени міжнародної платіжної системи Visa Internationali – Кредитпромбанк і Південний, а також банки-члени НСМЕП – Імексбанк, Фолькс-Банк, Полікомбанк, Демарк, Хрещатик, Експрес-Банк і Міжнародний інвестиційний банк [4].

Українськими урядом протягом тривалого часу ні електронним грошам, ні правовому регулюванню їхнього обігу увага не надавалася. У 2003 році Національний банк України створив Національну платіжну систему «Український платіжний простір» – внутрішньодержавну банківську багатомітентну платіжну систему, в якій розрахунки здійснюються електронними грошима у формі смарткарток. Діяльність цієї системи врегульовувалася, з одного боку, нормами Закону України «Про національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV, Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III, Закону України «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III [3].

Україна входить в ТОП-10 країн світу за кількістю користувачів Bitcoin, проте законодавством це питання не врегулювалося. Це провокувало зростання чорного ринку, маніпуляцій та злочинності навколо цієї теми. Звичайно, зараз в Україні використання електронних грошей не досягло таких показників, як у США, країнах Західної Європи чи Південно-Східної Азії. Річ у тому, що такий вид електронної валюти як bitcoin дуже популярний серед українських ІТ-фахівців, які активно інвестують реальні гроші у вартувальну валюту. З bitcoin в Україні працюють не більше ніж 20і компаній. За них можна придбати квитки на концерт, виставку, кіно, театр, цирк, дельфінарій, планетарій [6]. Оплачувати ці послуги електронною валютою стало можливим з жовтня 2015 року. Нещодавно Українська біржа запустила торгівлю ф'ючерсними контрактами на ін-

декс bitcoin. Специфікація контрактів зареєстрована в НК-ЦПФР. Це фактично перший регульований ринок у світі, який запропонував ф'ючерсні контракти на bitcoin.

НБУ висловив основні претензії до електронної валюти: неможливо дати визначення електронній валюті та грошима таким способом розрахунку назвати не можна; невідомо, хто встановлює курс електронної валюти. Можливо, за цими стоять шахраї чи фейкові угоди, які регулюватимуть курс у «свій бік»; електронну валюту використовують терористи, кримінальні авторитети, за неї у Даркнеті купують зброю, наркотики та інші заборонені законом речі; планувалося, що транзакції з електронними валютами неможливо буде відслідкувати. Зараз, за словами спеціалістів, це цілком реально, хоча й складно. На цей час в Україні не існує органу, який зміг би включити до своїх компетенцій таку процедуру; неврегульованість питання оподаткування [5].

Незважаючи на відсутність законодавчого регулювання електронного валютного ринку, Україна розробляє власні види електронних валют. Перші кроки з упровадження е-гривні – національної грошової одиниці України в цифровій формі – були здійснені ще в кінці 2016 року. Тоді Нацбанк спільно з провідними українськими блокчейн-фахівцями приступив до вивчення міжнародного досвіду, ризиків і переваг наявних технологічних рішень для фінансової системи країни. Фахівці НБУ заявляють, що е-гривня, яка розробляється ними, дозволить державі і бізнесу мінімізувати витрати під час переказів грошей, а також проводити миттєві операції.

У 2018 році Національний банк у межах пілотного проєкту емітував е-гривню еквівалентом 5,443 грн. та протягом 4-х місяців у закритому режимі тестував операції з її використання. Учасники проєкту відкривали електронні гаманці, поповнювали їх через віртуальний термінал, переказували кошти між гаманцями та обмінювали е-гривню на безготівкові кошти. Загалом, НБУ визнав пілот успішним. Тоді регулятор розглядав два можливих наслідки запровадження цифрової гривні:

заміщення цифровою валютою карткових платежів до 20% та заміщення 15% готівки.

17 лютого 2022 року Верховна Рада прийняла Закон «Про віртуальні активи» (проект № 3637) з пропозиціями Президента. Закон запустить легальний ринок віртуальних активів в Україні. Згідно зі змінами, регулювати ринок віртуальних активів буде Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Як пояснив Віцепрем'єр-міністр – Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров, «новий закон – це додаткові можливості для розвитку бізнесу в нашій країні. Іноземні та українські криптокомпанії зможуть працювати легально, а українці отримають зручний і захищений доступ до світового ринку віртуальних активів. Учасники ринку отримають правовий захист та можливість ухвалювати рішення на основі відкритих консультацій із державними органами. З'явиться прозорий механізм інвестування в новий клас активів».

Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку буде: формувати та реалізовувати політику у сфері віртуальних активів; визначати порядок обороту віртуальних активів; видавати дозволи постачальникам послуг віртуальних активів; здійснювати нагляд та фінансовий моніторинг у цій сфері.

Мінцифри повідомляє, що також працює над відповідними змінами до Податкового та Цивільного кодексів для повноцінного запуску ринку віртуальних активів [1].

На сьогодні вирішення цих питань є стратегічно необхідним для України, оскільки використання електронних грошей – це спосіб проведення розрахунків, який уже має місце і в майбутньому матиме значний вплив як на фінансовий ринок України, так і на світовий фінансовий ринок.

Список використаних джерел

1. Е-гривна vs. криптогривна: столкнутся ли лбами две украинские цифровые монеты? [Електронний ресурс] // Fork Log [Інтернет-портал]. – 2018.

2. Підсумки роботи НСМЕП у 2010 році [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Pl_syst/NSMEP/2010.pdf. Назва з екрану.

3. Про використання електронних грошей в Україні: Лист Національного банку України від 06. 08. 2014 № 25-109/42508. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB14383.html. Назва з екрану.

4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закон України: прийнятий 12.07.2001 року № 2664-III / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page>. Назва з екрану.

5. Щодо використання електронних грошей в Україні: Лист Національного банку України від 26. 06. 2014 № 25-109/33434. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v3343500-14>. Назва з екрану.

6. Bitcoin в Україні: НБУ та інші регулятори визначилися зі статусом криптовалют [Електронний ресурс] // НВ Бізнес [Інтернет-портал]. – 2017. – Електронні дані. – Режим доступу: https://biz.nv.ua/ukr/finance/bitcoin-v-ukrajini-nbu-i-inshi-reguljatori-viznachilisja-zi-statusom-kriptoaljuta-2293048.html?new_site=1. Назва з екрану.

7. Evaluation of the E-Money Directive (2000/46/EC), European Commission, February, 2006. [Electronic resource]. Mode of access: http://europa.eu.int/comm/internal_market/bank/e-money/index_en.htmievaluati.

8. Mobile Contactless Payments In Europe: The Reality BeyondRealityBeyond The NFC Hype, Forrester, July 2015. [Electronic resource]. Mode of access: <http://spectrum.ieee.org/computing/networks/theres-no-stopping-the-rise-of-emoney/0>.

9. PayPal Emerging As World's «Fifth Payment Network», 2018. [Electronic resource]. Mode of access : http://pymnts.com/briefing-room/commerce-3-0/PayPal-Emerging-As-World-s-Fifth-PaymentNetwork/?goback=.gde_3568809_member_118609071i.T7-qX5MkEl8.linkedin.

10. Report on electronic money, ECB, 1998. [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>.

11. WebMoney: Mode to acces. [Electronic resource]. Mode of access: <https://news.wmtransfer.com/page/85?ref?re>.

Дробуш Л. В.,
*аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У контексті введеного воєнного стану на всій території України, згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 №64/2022 [1] можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Серед конституційних прав, реалізація яких може обмежуватись з метою захисту національних інтересів та гарантування безпеки громадян є право, передбачене статтею 53 Конституції України – право на освіту.

Вважаємо, що освіта громадян є ключовим напрямком діяльності держави та місцевого самоврядування, оскільки освічена нація є запорукою розвитку суспільства та держави. Тому, навіть в умовах війни не варто знецінювати потенціал населення, особливо здобувачів середньої освіти.

Варто зазначити, що в умовах війни прийняття законодавчого нормативно-правового акту є довготривалим процесом, а вирішення проблемних питань потребує оперативного реагування. Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади в період дії воєнного стану постійно

надає методичні рекомендації та вказівки органам місцевого самоврядування для врегулювання освітнього процесу та забезпечення його сталості.

Отож, 25 лютого 2022 року в листі №1/3276-22 Міністерство освіти і науки рекомендувало тимчасово припинити освітній процес у закладах дошкільної освіти, оголосити канікули у закладах загальної середньої і професійно-технічної освіти строком на два тижні [2]. Оскільки воєнна агресія з моменту початку війни лише посилювалась, виникла необхідність врегулювати освітню діяльність на території регіонів, де активні збройні дії не проводились. Відтак, Міністерство освіти і науки рекомендувало органам та структурним підрозділам з питань освіти організувати роботу закладів освіти залежно від конкретної ситуації: тимчасове призупинення освітнього процесу (виконання працівниками закладів освіти заходів та завдань, що визначені військово-цивільною адміністрацією); організація освітнього процесу за дистанційною або змішаною формами навчання (за погодженням з військово-цивільною адміністрацією).

На території Рівненської області, згідно з наказом № 15 від 10 березня 2022 року «Про організацію освітнього процесу у закладах Рівненської області» [3], з 14 березня 2022 року тимчасово призупинено освітній процес у закладах дошкільної освіти та організовано освітній процес у закладах середньої освіти з використанням дистанційної форми навчання.

Таким чином, держава врегулювала питання реалізації права на освіту, забезпечивши можливість навчатись в закладах середньої та вищої освіти, подбавши про безпеку здобувачів та національні інтереси.

Починаючи з 2014 року Україна перебуває в стані неоголошеної війни. Частина її території незаконно анексована сусідньою державою, частина тимчасово окупована цією ж державою-агресором, на частині ведуться бойові дії. Майже півтора мільйона громадян України вимушені були покинути свої до-

мівки і виїхати на підконтрольну українській владі територію в пошуках захисту, а часто і просто порятунку.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4] Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації та введеного воєнного стану, кількість внутрішньо переміщених осіб перевищує 6,5 млн. осіб. З метою соціальної підтримки внутрішньо переміщених сімей (осіб) для учнів закладів загальної середньої освіти з числа тимчасово внутрішньо переміщених осіб, згідно з наказом Міністерства освіти і науки, навчання може бути організовано за заявою одного з батьків за індивідуальною формою: екстернатною, сімейною (домашньою). За заявою одного з батьків, учні з числа внутрішньо переміщених осіб можуть відвідувати заклади загальної середньої освіти за місцем тимчасово перебування. Дитина може здобувати освіту за дистанційною формою в закладі освіти, в якому навчалася раніше. Звертаємо увагу, навіть якщо заклад освіти фізично було зруйновано – він все одно може організовувати дистанційне навчання для всіх здобувачів.

Вступ до вищих навчальних закладів в Україні починаючи з 2008 року здійснюється за результатами проходження зовнішнього незалежного тестування, метою якого є забезпечення реалізації конституційних прав громадян на рівний доступ до якісної освіти, здійснення контролю за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти й аналізу стану системи освіти, прогнозування її розвитку. Зовніш-

не незалежне оцінювання стало реальним кроком в боротьбі з корупцією, виключивши суб'єктивний аспект в оцінюванні знань абітурієнтів.

24 березня 2022 року, ВРУ ухвалила законопроект №7132, який дозволяє одноразову зміну алгоритмів вступу до університетів і складання ДПА [5]. У зв'язку з бойовими діями на території України у 2022 році замість зовнішнього незалежного оцінювання буде проведено національний мультипредметний тест (НМТ). Тест проводиться з метою забезпечення прав вступників на рівний доступ до вищої освіти. Таким рішенням Верховна Рада України спільно з Міністерством освіти і науки України створили прецедент, завдяки якому навіть в умовах війни абітурієнти зможуть реалізувати гарантоване Конституцією України право на освіту. Вважаємо, що така взаємодія органу законодавчої та виконавчої гілок влади є показовою та однозначно позитивною, оскільки спрямована на захист національних інтересів, гарантування безпеки та реальне здійснення прав громадян.

Отже, в умовах воєнного стану першочерговим завданням для держави є створення безпечних умов для громадян та протидія ворогу. Освітнє питання займає не останнє місце в соціальній сфері життя кожного українця, тому, беручи до уваги всі ризики, оцінивши можливі негативні наслідки, подбавши про безпеку, освітній процес в Україні повинен продовжуватися.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про організацію освітнього процесу: Лист МОН №1/3276-22 від 25 лютого 2022 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86140/

3. Про організацію освітнього процесу у закладах Рівненської області: Наказ № 15 від 10 березня 2022р. URL: <https://www.rvosvita.org.ua/npa/shchodo-osvitnoho-protsesu>

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1.

5. Верховною Радою України прийнято рішення щодо ЗНО та ДПА – 2022 URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vru-prijnyato-rishennya-shodo-zno-ta-dpa-2022>

Карпюк А.,
*аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
м. Острозь, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У час, коли Україна опинилась в умовах повномасштабної війни, а агресія Російської Федерації є найбільшою загрозою для цивілізованого світу, органи державної влади та місцевого самоврядування повинні оперативнo реагувати на виклики сучасності.

Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. 21 квітня 2022 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку діючого воєнного стану в Україні», за яким воєнний стан в Україні продовжують з 05:30 25 квітня 2022 року строком на 30 діб, – до 25 травня 2022 року.

У зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану, згідно із зазначеним Указом, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права та свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Частиною другою ст. 2 Закону «Про доступ до публічної інформації» в Україні проголошено та діє презумпція відкритості інформації, а саме: публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Отож, можна стверджувати, що вся інформація, яка перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, є відкритою, проте в окремих випадках, визначених законом, доступ до інформації може бути обмежено шляхом її віднесення до публічної інформації з обмеженим доступом.

У контексті введеного воєнного стану, здійснення права на доступ до публічної інформації обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Відтак, з метою реалізації запроваджених обмежень, органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування було вжито низку необхідних заходів для відвернення потенційних загроз.

Варто зауважити, що Законом «Про правовий режим воєнного стану» не передбачено прямої можливості встановлювати будь-які заборони чи обмеження щодо виконання обов'язків розпорядників з розгляду запитів чи оприлюднення публічної інформації.

Таким чином, навіть в умовах воєнного стану розпорядники зобов'язані застосовувати «трискладовий тест» відповідно до Закону «Про доступ до публічної інформації» у разі обмеження запитувачу доступу до такої інформації.

Перш за все, розпоряднику інформації необхідно з'ясувати до якої категорії інформації з обмеженим доступом той чи інший документ можна віднести (конфіденційна, службова, таємна). Залежно від конкретних випадків доступ до інформації в умовах воєнного стану доцільно обмежувати для захисту інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення.

Суспільний інтерес можна розуміти як достатньо абстрактне правове явище, яке свідчить про майбутню користь, яку отримає суспільство від розкриття інформації.

При цьому, не слід забувати, що в умовах війни, звичні аргументи на користь суспільного інтересу можуть відігравати набагато менш суттєву роль, порівняно з мирним часом.

Отже, в умовах воєнного стану, розпорядник інформації не позбавляється обов'язку обґрунтування у відповіді на запит правомірності обмеження в доступі публічної інформації. Водночас, такий висновок має бути мотивованим та відображати реальний причинно-наслідковий зв'язок між розголошенням інформації та істотною шкодою, яку може бути завдано.

Варто зазначити, що в межах наданих повноважень ряд органів державної влади прийняли відповідні нормативно-правові акти, що регулюють питання доступу до публічної інформації, а також розгляду звернень громадян. Так, у зв'язку із запровадженням на всій території України воєнного стану Державна податкова служба України та її територіальні органи тимчасово призупинили надання відповідей на звернення підприємств, установ та організацій, звернення громадян, звернення платників податків про надання індивідуальних податкових консультацій, запити на інформацію, що не стосуються правового режиму воєнного стану, військової діяльності, надання медичної допомоги, евакуації населення тощо.

Це зумовлено положеннями пп. 69.9 п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України,

відповідно до якого для платників податків та контролюючих органів зупиняється перебіг строків, визначених податковим законодавством та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС. Такі зміни до Податкового кодексу України були внесені Законом України від 3 березня 2022 року № 2118 – IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [2].

Відповідає національним інтересам позиція Ради суддів України щодо надання права відстрочки Державній судовій адміністрації та іншим установам системи правосуддя надання відповідей на всі запити про публічну інформацію, які надійшли з 24 лютого, поки в країні не завершиться воєнний стан.

У РСУ наголосили, що через військову агресію РФ «публічна інформація щодо діяльності органів державної влади, їхніх працівників, в тому числі щодо судів та органів системи правосуддя, може становити загрозу життю та здоров'ю суддів, працівників апарату судів, їхніх рідних і близьких, спричиняти злочини та бути загрозою національній безпеці».

Окрім того, передбачено, що в разі надходження запитів на публічну інформацію про діяльність судів та установ системи правосуддя, копію запитів слід негайно направляти Службі безпеки України для ретельної перевірки осіб, які таку інформацію збирають.

Вважаємо, що позиція окремих органів державної влади щодо обмеження доступу до інформації та розгляду звернень від громадян, підприємств, установ та організацій є виваженою та доречною в умовах воєнного стану. Переконані, що такі заходи є необхідними для забезпечення здійснення передбаченої статтею 3 Конституції України гарантії, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, с.250.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 3 березня 2022 року № 2118 – IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

Кушнір Р. О.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін

ННІ права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»,

м. Острог, Україна

СТАТУС ДИТИНИ-БІЖЕНЦЯ В УКРАЇНІ

Для багатьох країн світу, як і для України, дедалі актуальнішим стає питання визначення правового статусу біженців.

Це пов'язано з існуванням у низці держав «гарячих точок», воєнними діями, нестабільністю політичних режимів, голодом, стихійним лихом тощо.

Основною формою надання захисту іноземним громадянам в Україні є визнання людини біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

У 2002 році Україна приєдналася до Конвенції ООН 1951 року і Протоколу 1967 року, а тому взяла на себе зобов'язання щодо виконання цих міжнародних нормативно-правових актів.

8 липня 2011 р. Верховною радою України прийнято Закон № 3671-VI «Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту». Відповідно до цього Закону держава Україна надає захист іноземним громадянам та особам без громадянства, які його шукають на її території, шляхом визнання біженцем.

Необхідно підкреслити важливість статусу дитини-біженця. Це людина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї

країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Права дитини-біженця затверджені у Конвенції про права дитини. Конституція України проголошує, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також народжені вони в шлюбі чи поза ним [1].

Дитина-біженець має рівні з дітьми – громадянами України права, а саме:

- на пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом;
- на працю;
- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;
- відпочинок;
- освіту;
- свободу світогляду і віросповідання;
- володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності
- інші передбачені законодавством права.

Відповідно до п.4 ст.6 Закону України «Про загальну середню освіту» іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають повну загальну середню освіту у порядку, встановленому для громадян України.

Стаття 53 Конституції України передбачає, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

Діти біженців, які навчаються в дошкільних навчальних закладах державної і комунальної власності мають право на безкоштовне харчування в тому випадку, якщо батьки отри-

мують допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Відповідно до ч.3 ст. 33 Закону України «Про дошкільну освіту» дітям грудного віку та дітям другого року життя, які входять до складу малозабезпечених сімей, дітям грудного віку та дітям раннього віку, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, або з числа внутрішньо переміщених осіб, дітям з числа осіб, визначених у статтях 10 та 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» за рахунок держави гарантується забезпечення дитячим харчуванням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Набувши статусу біженця, громадяни та їхні діти стикаються з низкою проблемних питань, а саме:

- працевлаштування;
- оформленням документів на дитину, що народжена в Україні в сім'ї біженців;
- допомога від держави біженцям з дітьми;
- оформлення документів під час влаштування дитини у дитячий садок чи шкільний заклад та відвідування дитиною-біженцем шкільного закладу;
- продовження навчання дитини-біженця в Україні;
- оформлення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми (її умови призначення та розмір);
- навчання дітей-біженців у школах–інтернатах санаторного типу в залежності від захворювання;
- отримання біженцями середньої чи вищої освіти;
- отримання пенсії біженцями.

Основна проблема функціонування системи захисту дітей-біженців в Україні полягає в тому, що реалізація відповідного законодавства на сьогодні все ще обмежується лише легалізацією і документуванням шукачів притулку та біженців.

Безумовно, це відповідає їхній головній потребі – знайти притулок від переслідувань, безпечно для життя місце проживання.

Однак надання правового статусу дітей-біженців є лише першим необхідним кроком і має супроводжуватися адекватними заходами щодо інтеграції біженців в українське суспільство, щодо їхнього подальшого облаштування [2].

У рамках міжнародного співробітництва Україна співпрацює з іншими державами, Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, іншими міжнародними організаціями з метою усунення причин виникнення проблеми біженців, поліпшення їх матеріального становища і вдосконалення правового статусу, а також повернення біженців у країну їх громадянської належності (підданства) або попереднього постійного проживання, а також у разі потреби їх переселення до інших країн у разі наявності відповідних міжнародних договорів (ст.30 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту») [3].

Отже, підсумовуючи вищесказане, що загалом Україна як європейська країна регулює отримання особою статусу дитини-біженця та гарантує забезпечення прав у державі для осіб без громадянства й іноземців.

Список використаних джерел

1. Конвенція про статус біженців (укр.) від 28.07.1951.
2. Соціально-правовий захист дітей-біженців. Інформаційний портал Сумської міської ради. 15.01.2016.
3. Укрінформ: Кількість біженців в Україні зростає останні п'ять років. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3066785-kilkist-bizenciv-v-ukraini-zrostaе-ostanni-pat-rokiv.html>.

*Поліщук Т. С.,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія», адвокат,
м. Острог, Україна*

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Воєнний стан передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та гарантування національної безпеки. У зв'язку з цим та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

У березні 2022 року народні депутати України збиралися для того, щоб ухвалити надважливі в умовах воєнного стану ініціативи. Один із ключових проєктів, який ухвалили парламентарі, полягав у зміні організації роботи військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування на час війни. Але за завісою оптимізації роботи ключових органів держави ховається багато проблем, які можуть ускладнити роботу держави та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. 24 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 7153 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» [1].

Зазначеним Законом вносяться зміни до законів України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет Міністрів України», «Про правовий режим воєнного стану» [3], якими передбачено, зокрема, що у період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів, виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо внесення змін до кількісного та персонального складу виконавчого комітету відповідної сільської, селищної, міської ради; затвердження тимчасової структури виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, утворення інших виконавчих органів ради; наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також передачі коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення; внесення до місцевого бюджету змін, необхідних для здійснення заходів правового режиму воєнного стану військовим командуванням або відповідною військовою адміністрацією.

Також сільський, селищний, міський голова може прийняти рішення без інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації щодо: передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану; управління майном, що належить до комунальної власності відповідної територіальної громади (крім питань щодо відчуження, у тому числі шляхом приватизації, комунального майна, затвердження містобудівної документації та надання комунального майна в оренду на строк більше одного року); створення та реорганізації комунальних підприємств, установ та організацій, у тому числі затвердження їх статутів тощо.

Разом з тим, Законом передбачено, що у разі наявності фактів порушення сільським, селищним, міським головою відповідної територіальної громади під час реалізації зазначених повноважень законів чи Конституції України начальник обласної військової адміністрації порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту.

У разі утворення військової адміністрації населеного пункту повноваження сільської, селищної або міської ради, її виконавчих органів протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування здійснює така військова адміністрація

Також Законом передбачено, що у період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування повноваження обласних рад (у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області) та районних рад здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації, а виконавчий апарат, посадові та службові особи місцевого самоврядування, які працюють у таких радах, комунальні підприємства, установи та організації, засновані на базі майна спільної власності територіальних громад району або області підпорядковуються начальнику відповідної військової адміністрації.

Територіальні громади, на територіях яких ведуться бойові дії, а також населені пункти, які є оточеними, визначатимуться відповідними обласними військовими адміністраціями за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України.

У цілому, зазначений Закон сприятиме безперервній роботі виконавчої влади незалежно від обставин; оптимізує роботу голів громад, зокрема щодо ухвалення рішень про допомогу Збройним Силам.

Однак, у ст. 21 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] передбачено, що «обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах

воєнного чи надзвичайного стану». Можливість дострокового припинення повноважень місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у випадках, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачається також у ст. 78 та ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Разом з тим, новели нової редакції ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», згідно з якою «у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження органів місцевого самоврядування», не узгоджуються з вищенаведеними положеннями чинного законодавства України.

Згідно з новою ч. 3 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що «в умовах воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів, має право за погодженням з керівником відповідної обласної військової адміністрації приймати рішення щодо ...». При цьому, згідно з новою ч. 4 ст. 9 згаданого Закону «рішення, прийняті сільським, селищним, міським головою у порядку, встановленому частиною третьою цієї статті, набувають чинності з моменту їх погодження керівником відповідної обласної військової адміністрації».

Звертаємо увагу, що у цьому положенні відсутній механізм оприлюднення зазначених рішень, що не відповідає припису ч. 3 ст. 57 Основного Закону України, за яким «...нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними».

Також, з контексту наведених приписів випливає, що у ч. 3 ст. 9 має йтися не про право погодження рішень, а про обов'язок погодження відповідних рішень посадових осіб місцевого самоврядування з обласними військовими адміністраціями.

Зазначимо також, що сільський, селищний, міський голова на виконання своїх повноважень приймає розпорядження

(п. 20 ч. 4 ст. 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), отже, більш вдалим виглядає припис щодо погодження розпоряджень, а не рішень.

Також, у новому приписі п. 3 ч. 4 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» йдеться про «представницькі органи районних та обласних рад», проте згадані ради не мають представницьких органів.

Таким чином, Закон містить ряд неточностей і суперечностей, що ускладнить його застосування, тому необхідним є внесення змін до вказаного Закону для врегулювання зазначених вище неточностей.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: Проект Закону України від 13.03.2023 № 7153. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 25.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39203>
2. Про місцеве самоврядування в Україні Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 13.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Українець І. В.,
*студентка магістеріуму
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету „Острозька академія”,
м. Острог, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Конституцією України передбачено право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Відповідно до п.2 ст. 42 Конституції України, держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. З метою дотримання цієї норми та забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвитку добросовісної конкуренції було запроваджено процедуру публічних закупівель.

Актуальним є питання дотримання принципів здійснення публічних закупівель та недискримінація учасників у період воєнного стану. Оскільки вивчення цього питання лише розпочалося, то наукові публікації щодо нього майже відсутні. Однак аналіз проведення процедури публічних закупівель з урахуванням усіх особливостей є достатньо вагомим та актуальним для держави сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними змінами у сфері публічних закупівель є прийняття Кабінетом Міністрів постанови про деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану від 28.02.22 № 169 (далі – Постанова). Постановою

визначено особливості здійснення публічних закупівель під час дії воєнного стану.

Зміст постанови включає в себе проведення публічних закупівель з використанням електронної системи закупівель та без її використання. Вартість таких закупівель не може перевищувати 50 000 гривень. У разі проведення закупівлі без використання електронної системи важливо наголосити, що не потрібно вносити інформацію про такі закупівлі до річного плану та не потрібно оприлюднювати в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю. Однак під час проведення процедури необхідно дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель.

Процедура проведення закупівель є доволі проста, однак необхідно врахувати нюанси. Спочатку необхідно призначити уповноважену/відповідальну особу. З вище вказаної тези є зрозумілим, що у разі відсутності уповноваженої особи керівник призначає іншу особу, яка зможе організувати проведення закупівлі і для цього не обов'язково проходити спеціальне тестування.

Згодом уповноважена особа має сформулювати перелік з обсягами закупівель товарів, робіт і послуг, який затверджується керівником підприємства. На цьому етапі необхідно наголосити, що публічні закупівлі, які відбуваються відповідно до Постанови № 169, не вносимо в річний план та жодним чином не «сумуємо» з річним планом закупівель.

Одним із найскладніших етапів проведення закупівлі з точки зору дотримання принципів є пошук постачальника. Особа може здійснити пошук в межах територіальної близькості самостійно або з використанням:

- онлайн-ресурсу [BI Prozorro](#);
- платформи [Prozorro+](#)
- каталогу Prozorro Market, але вартість товару не перевищуватиме 200 тис. грн.

Платформа [Prozorro+](#) є новим інструментом під час воєнного стану. Ця програма дозволяє замовникам обрати необхідні

товари та послуги, постачальникам їх запропонувати, а також дозволяє отримати фінансування для закупівель. У колі розробників програми їх називають «донорами».

Укладення договору містить звичайну процедуру, однак необхідно звернути увагу на термін дії договору, він має бути в межах часу воєнного стану. Відповідно до Постанови № 169 не потрібно оприлюднювати в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель. Вимог щодо звітування про виконання договору, який було укладено згідно з Постановою № 169, законодавство не містить.

Особливістю закупівель понад 50 000 тисяч гривень є оприлюднення інформації про укладення договорів. Така інформація має містити: звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель; договір про закупівлю; всі додатки до договору. Відповідно до Постанови вищевказані документи необхідно опублікувати не пізніше, ніж через 20 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Вимога щодо оприлюднення не застосовується до договорів, які містять інформацію з обмеженим доступом.

У разі, якщо процедури закупівель та спрощені закупівлі розпочаті до введення правового режиму воєнного стану в Україні, то їх завершення відбувається в порядку, визначеному Законом. У разі якщо замовники, які розпочали процедури закупівлі до введення правового режиму воєнного стану в Україні, не мають можливості завершити такі процедури закупівлі у зв'язку із обставинами, що не залежать від замовників, вони можуть визнати тендер таким, що не відбувся, відповідно до частини п'ятої статті 32 Закону України «Про публічні закупівлі» (далі – Закону) у разі якщо здійснення закупівлі стало неможливим внаслідок дії непереборної сили. Отож, запровадження процедури здійснення закупівлі, відповідно до Постанови, не виключає дію Закону.

Висновок. В умовах воєнного стану є необхідним дотримання норм законодавства в усіх сферах суспільного життя. Оскільки проведення публічних закупівель є одним із ключових факторів належної життєдіяльності як населених пунктів, так і людини безпосередньо, то необхідно здійснювати діяльність з дотриманням принципів добросовісної конкуренції та максимальної економії. Проаналізувавши зміни до процедури публічних закупівель, я вважаю, що є очевидні ризики порушення основних принципів здійснення публічних закупівель та недискримінації учасників, однак в умовах воєнного часу це виправдано з огляду на необхідність спрощення процедури.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

2. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 № 922-VIII // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 05.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» № 169 від 28 лютого 2022 р. // Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. Дата оновлення: 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

Безушко Т. Л.,

*студентка магістеріуму ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ПАРТИЦИПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Практики громадського бюджету (інша назва «бюджет участі») активно поширюються в Україні протягом останніх семи років. Це демократичний процес, який надає можливість кожному громадянину брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення життя громади та/або голосування за них. Будь-який житель може подати проєкт, взяти участь у конкурсі, перемогти в голосуванні і спостерігати за тим, як його проєкт реалізують в рамках бюджету [1,10-11].

Разом з тим реалізація проєктів натрапляла на певні перешкоди. Наприклад, пандемія COVID-19 відіграла значну роль у терміновому перерозподілі коштів багатьох, якщо не всіх галузей бюджетних коштів. Однак, це не головна перешкода у просуванні цього демократичного інституту. Здебільшого проблеми виникають у першу чергу в кабінетах державних службовців, які є недостатньо вмотивованими і зацікавленими у процесі громадського бюджетування. До того ж байдужість більшості громадян зовсім не сприяє покращенню ситуації. Адже громадська активність є одним з основних чинників, які сприяють розвитку партнерства із органами державної влади та місцевого самоврядування при впровадженні партиципаторного бюджету.

Як показує практика перших міст (Чернігова, Черкас та Полтави), українські міста готові до втілення саме такого фі-

нансового проекту, тому що за допомогою юридичного та консультативного сприяння іноземних партнерів наша вітчизняна практика виявилася досить успішною. А це в свою чергу дало можливість розгорнути більш масштабний проект Всеукраїнського громадського бюджету. Адже в його основі лежать кращі сучасні цифрові технології, насамперед стосовно автоматизації процесу взаємодії між учасниками громадського бюджету. А це в свою чергу мінімізує час подання проектів та його поширення в маси, сприяє популяризації їх серед населення, дозволяє зекономити фінансові ресурси на процес голосування, ну й звісно ж захищає від фальсифікації результатів голосування. Таким чином ідея поширюється в маси і деталі більше набирає обертів [2,150-152].

Громадський бюджет знайомий багатьом українцям. Його можливостями скористались уже понад сто міст і громад, і їхній перелік щороку зростає. Автори подали близько 12 тисяч проектів на суму 6 млрд гривень. Проекти-переможці одержали 1,5 млрд. гривень на реалізацію. Більшість проектів уже виконані, деякі ще й досі в процесі реалізації. Загалом до голосування було залучено понад 5 млн. громадян. Більшість із них хоча б раз голосували за різні проекти. Це є підтвердженням того, що цю технологію можна ефективно використовувати на національному рівні [3,128-131].

Такі ж висновки можна зробити на основі звіту Координаційного комітету громадського бюджету Рівненської міської територіальної громади. За підсумками 2021 року, загалом вдалося виконати 15 проектів на суму понад 7 млн. грн., а також два проекти попередніх років на суму близько 400 тис. грн. Це проекти в галузях освіти, охорони здоров'я, спорту, соціальної сфери, житлово-комунального господарства, культури і туризму [6].

Наразі в Україні активно впроваджується Всеукраїнський громадський бюджет, коли кожна область ухвалює рішення щодо реалізації бюджету участі, організовує голосування серед жителів, та знаходить часткову фінансову підтримку

з національного бюджету. Відтак у 2019 році були виділені кошти на підтримку проєктів з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Окрім того, проєкти реалізуються в кількох областях за підтримки різних міжнародних організацій. Приміром, ПРООН підтримує Всеукраїнський громадський бюджет у Херсонській, Чернівецькій, Донецькій областях. Інші області висловили готовність долучитись до цієї ініціативи [4,125-126].

Цікаво спостерігати за першопрохідцем – Полтавською областю, яка однією з перших активно включилась в партиципаторне бюджетування, і, що важливо, має значні успіхи у просуванні цього демократичного інституту. Наразі реалізація проєктів у Полтавській області проходить також за підтримки Міжнародного фонду «Східна Європа» [5, 10-11]. На шляху до цього довелось:

- прийняти та винести на громадське обговорення Положення про Всеукраїнський громадський бюджет;
- впровадити електронну систему подання та голосування за проєкти;
- оголосити про подання проєктів, прийняти та розглянути їх;
- зобов'язати авторів розробляти свої пропозиції у межах стратегій регіонального розвитку;
- провести голосування та обрати проєкти-переможці;
- отримати фінансування з Державного фонду регіонального розвитку та реалізувати найкращі проєкти.

Всеукраїнський громадський бюджет – це важливий крок держави у підтримці побудови активного демократичного суспільства високого рівня. Саме з цього етапу має початись шлях до побудови ідеальної моделі національного бюджету участі. Адже громадянське суспільство виявляє готовність до співпраці та максимальної прозорості політичних процесів, одним з яких є участь у розподілі коштів місцевого бюджету, а це в свою чергу є шляхом інноваційного розвитку майбут-

нього України. Успішне майбутнє, вільне і незалежне, сьогодні залежить тільки від нас [4,131].

Список використаних джерел

1. Белец Ж. А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад [Електронний ресурс] / Ж. А. Белец // Теорія та практика держ. упр. і місцевого самоврядування. – 2016. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21

2. Булеца Н.В. Особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні / Н.В. Булеца // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 8. – С. 148–154. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30084>

3. Партиципаторний бюджет-2015: перший український досвід 4 міст / Платформа розвитку міст. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urbanua.org/dosvid/ukrayinski-pryklady/184>.

4. Васильєва Н. В. Залучення громадськості в українських містах (на прикладі бюджету участі) / Н. В. Васильєва // Публ. урядування. – 2016. – № 4 (5). – С. 123–131.

5. Кравченко Т. А. Інноваційні інструменти реалізації громадянами прав на участь у місцевому самоврядуванні України [Електронний ресурс] / Т. А. Кравченко. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02\(14\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02(14)/22.pdf)

6. Бюджет участі міста Рівне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivne.pb.org.ua/projects>

*Приймак А. І.,
студентка 4 курсу
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ІМПІЧМЕНТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми. Проблема юридичної відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб сьогодні особливо актуальна. Високопосадовці є гарантами прав і свобод людини, захисниками найважливіших життєвих цінностей людини і громадянина, держави в цілому, тому останнім часом зацікавлені дослідженням феномену імпічменту як заходу позбавлення повноважень вищих посадових осіб за скоєння ними державної зради чи інших кримінальних правопорушень.

Інститут імпічменту запозичений в Україні від інших держав, де це правове явище існує століттями і видозмінюється відповідно до вимог часу. Однак, у кожній країні існують свої особливості регулювання та притягнення до відповідальності глави держави.

У зв'язку з прийняттям Закону про імпічмент Президента України, на правовому полі з'явилося безліч питань для досліджень. Тема імпічменту була актуальною з моменту прийняття Конституції України, адже практичної реалізації цього явища не існувало, проте ще більшої актуальності ця тема набула у 2019 році.

Метою цієї доповіді є здійснення комплексного аналізу особливостей зарубіжного та вітчизняного досвіду конституцій-

но-правового регулювання інституту імпічменту президента.

Відповідно до цієї мети виникає необхідність вирішення таких **завдань**:

– дослідити теоретичні засади імпічменту президента, а також здійснити аналіз історії становлення цього інституту;

– визначити особливості імпічменту президента у практиці сучасних республік;

– дослідити конституційні засади імпічменту Президента України;

– визначити та проаналізувати проблемні моменти регламентації імпічменту Президента України в Законі України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року.

Вклад основного матеріалу дослідження. 1. Сьогодні імпічмент є одним із найважливіших елементів системи стримувань і противаг та виконує ряд важливих функцій. Насамперед він виступає як механізм контролю суспільства за інституціями публічної влади. Таке положення повинно спонукати президента не вчиняти діянь, що можуть посягати на основи національної безпеки та й інших злочинів загалом.

Отже, «імпічмент» – (від англ. *impeachment* – осуд, обвинувачення, від старофранц. *emperechement* – перешкода, тортури) – за конституціями ряду держав, це процедура притягнення парламентом до відповідальності вищих посадових осіб у випадках вчинення ними певних злочинів. Слово «*impeach*» походить від терміну «*impeachen*» англійської мови середніх віків, який означає «заважати» чи «звинувачувати», та латинського «*impedicare*» – «зв'язувати» або «заковувати».

Мартинюк Р. С. під імпічментом розуміє встановлену законом процедуру притягнення до відповідальності за грубі порушення закону посадовими особами до завершення терміну одержаних ними відповідно до конституції та законодавства повноважень. Цей політико-правовий інститут виступає одним із проявів системи стримувань і противаг.

Історичне дослідження дозволяє стверджувати, що батьківщиною імпичменту є Англія, де цей інститут став одним з елементів судового процесу, що здійснювався судовим комітетом Палати лордів у кримінальних справах щодо вищих посадових осіб держави. Англійський парламент розробив імпичмент як засіб контролю за діями короля з деяких особливо важливих питань шляхом усунення з посади королівських міністрів та анулювання наказів, виданих королівськими фаворитами.

Незважаючи на те, що місцем зародження імпичменту є Англія, однак основні тенденції розвитку цього інституту пов'язані з політичними подіями в інших країнах, зокрема в США та Литві. Інститут імпичменту був уперше закріплений на конституційно-правовому рівні в Конституції США 1787 р.

2. Конституційно-правова доктрина більшості зарубіжних країн ґрунтується на принципі повної політичної безвідповідальності президента, не виключаючи при цьому можливість юридичної відповідальності за здійснення тяжких правопорушень. Наприклад, конституційні норми Латвії встановлюють, що президент республіки не несе політичної відповідальності за свою діяльність. Конституція Болгарії зазначає, що президент не несе відповідальності за дії, пов'язані з виконанням наданих йому функцій. Це стосується і Конституції Чехії.

У деяких державах передбачено конституційну відповідальність президента, однак він наділяється додатковим імунітетом від переслідування. Так, у Чехії кримінальне переслідування за злочин, скоєний під час здійснення президентом свої повноважень, вважається неможливим, і тому відповідати він може тільки за державну зраду. Конституційне законодавство деяких країн (наприклад, Азербайджану) взагалі не визнає інституту відповідальності президента.

Однією з найпоширеніших підстав притягнення президента до відповідальності є державна зрада (Італія, США). Більше того, в багатьох країнах це діяння є єдиною підставою (Чехія, Словаччина). Досить поширеною підставою для притягнення до відповідальності глави держави є умисне порушення (або

посягання на таке) ним конституції країни (ФРН, Італія, Румунія тощо).

Кожна республіканська держава, залежно від історичних обставин, які склались на її території, та низки інших факторів, обрала свою модель реалізації інституту імпічменту президента, деякі ж – не обрали її досі.

3. Основні засади імпічменту Президента України закріплені в Конституції України, зокрема, стаття 108 фіксує вичерпний перелік підстав дострокового припинення повноважень Президента України. Однією з таких підстав є усунення його з поста в порядку імпічменту.

Так, у статті 111 Конституції України зазначається, що «Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину».

Також варто звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003, в якому зазна-

чено, що встановлена Конституцією України процедура імпичменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності та за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню. Тому немає підстав вважати досудовим слідством проведення розслідування слідчою комісією, яка створюється парламентом.

4. Варто зазначити, що прийняття Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)» здебільшого закріпило процесуальний порядок проведення імпичменту. Водночас сама процедура в матеріальному аспекті аж ніяк не змінилася. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)» більшою мірою дублює окремі норми Конституції України, Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України».

До недоліків цього Закону можна віднести суперечність, що впливає із п. 3 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про спеціальну процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)», в якій закріплена можливість залучення експертів та інших спеціалістів для дослідження й оцінки доказів. Оскільки порядок їх залучення передбачається Кримінально-процесуальним кодексом, який поширює свою дію саме на кримінальне провадження, постає питання, яким чином це положення узгоджується зі статтею 1 Закону та позицією Конституційного Суду України.

Деякі конституційні протиріччя є невіршеними Законом як у теоретичному, так і в практичному сенсі, оскільки стаття 124 Конституції України наголошує на тому, що «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються». Частина друга цієї статті зазначає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Звідси виникає колізія, оскільки стаття 111 Конституції України передбачає, що саме

Верховна Рада України приймає рішення про звинувачення, створює спеціальну тимчасову слідчу комісію для проведення розслідування. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. Все це суперечить нормам статті 124 Конституції України.

Отже, Закон про імпічмент зміг вирішити низку правових проблем, які існували на конституційному полі, однак все ж залишилися ряд питань, які потребують врегулювання та вдосконалення. Оскільки перевірити дієвість реалізації процедури імпічменту Президента України можливості не було, теоретики та практики можуть тільки припускати ефективність Закону та визначати його проблемні моменти. Окрім того, інститут імпічменту президента в Україні потребує подальших досліджень та виправлення помилок, щоб зробити цю процедуру максимально реалістичною у застосуванні.

Список використаних джерел

1. Закоморна К. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 164-170.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96-вр. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Максакова Р. М., Бостан С. К. Конституційно-правова відповідальність: конспект лекцій. Дніпро. 2016. С. 153.
4. Мартинюк Р. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі. Право України. 2008. № 2. С. 105-108.
5. Наливайко Л. Процедура імпічменту: проблемні питання. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 3. С. 17-21.
6. Скрипник Ю. Імпічмент: вдосконалення механізму застосування в Україні крізь призму зарубіжного досвіду. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 119-122.

Корень М. В.,
студентка 4 курсу
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету « Острозька академія»,
м. Острог, Україна

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ

Основні права людини – гарантована законом міра можливості особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та закріплена у вигляді міжнародного стандарту як загальна і рівна для всіх людей [1].

Історія людства є довгою низкою збройних протистоянь. Вчені підраховали, що за приблизно 3000 тис. років писаної історії людства, тільки 270 років були мирними. Війна була першою формою міжнародних відносин, регулювання яких сформувало найстарішу галузь міжнародного права, яка до ХХ століття мала назву «право війни» і складала подекуди найбільшу частину курсів міжнародного права.

Пізніше, у працях учених можна було зустріти також назву «закони війни», від якої походить термін «закони і звичаї війни», що досі застосовується у кримінальному законодавстві України .

Сьогодні, на початку ХХІ століття, цей правовий комплекс продовжують називати по різному: «міжнародне право збройних конфліктів» або найчастіше «міжнародне гуманітарне право» (загальноновживана аббревіатура – МГП). Перша назва здебільшого зустрічається в документах ООН, друга – застосовується Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, адже підкреслює гуманний характер норм галузі [2].

Згідно з міжнародними договорами кожна держава світу не має права вільно порушувати права та свободи конкретної людини чи групи осіб, виходячи лише з її внутрішніх інтересів. Проте особливістю застосування прав людини на період дії правового режиму воєнного стану є можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [3], наприклад, право на:

- 1) недоторканність житла,
- 2) таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції,
- 3) брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування,
- 4) збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування тощо).

Щодо свободи пересування, то військове командування може встановлювати заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів, перевірку документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Під час воєнного стану може бути запроваджена комендантська година (заборона перебування на вулицях у певний час доби без спеціальних дозволів). Вона вводиться за окремим дорученням військового командування на встановлений ним період, але не довше строку дії правового режиму воєнного стану.

Під час воєнного стану громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Служби безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки, можуть заборонити змінювати місце проживання без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки та обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби.

Під час воєнного стану може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» порядку [4].

Щодо права на життя, то за змістом статті 2 КЗПЛ право кожного на життя охороняється законом. Ніхто не може бути умисно позбавлений життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 2, наскільки це можливо, має тлумачитись у світлі міжнародно-правових норм, зокрема, норм міжнародного гуманітарного права, які відіграють незамінну і загальновизнану роль у зменшенні варварства і негуманності воєнних конфліктів. У зоні міжнародного конфлікту держави-учасниці повинні захищати життя тих, хто не залучені чи вже не залучені у військові дії, що вимагає, зокрема, надання медичної до-

помоги пораненим. Стосовно тих, хто гине в бою або помирає від поранень, зобов'язання надати звітність передбачає, що їхні тіла мають бути належно поховані, а влада має зібрати і поширити інформацію про їх особу і їхню долю, або ж дозволити зробити це таким організаціям, як Міжнародний комітет Червоного Хреста [5].

В умовах війни нерідко вчиняються військові злочини, які прямо заборонені міжнародними договорами, порушують закони та звичаї ведення війни: поранення чи вбивство цивільних осіб, використання хімічної та (або) біологічної зброї, катування, фізичне насилля, зґвалтування, нелюдське поводження чи позбавлення волі, насилля щодо медичного персоналу або позбавлення доступу до медичної допомоги, використання цивільних для прикриття військових (так звані живі щити), депортації населення, тощо.

У кожному випадку існують конкретні механізми юридичного захисту, що залежать від характеру порушень. Якщо ми говоримо про порушення прав людини в контексті Європейської Конвенції з прав людини, то там, наприклад, є право власності (перший протокол, стаття перша). Не всі інші міжнародні інструменти дозволяють так само ефективно захищати це право. Відповідно, у випадку порушення прав власності ефективним механізмом може бути звернення фізичних чи юридичних осіб до Європейського суду з прав людини.

Якщо ж ми маємо справу з порушенням міжнародного гуманітарного права, то тоді тут будуть задіяні інші правові механізми – захист постраждалих буде відбуватися вже в рамках притягнення винних до кримінальної відповідальності у національних судах. Якщо ж вони виявляться неспроможними це зробити, тоді можуть бути задіяні міжнародні суди [7].

Після багатьох військових конфліктів в історії створювались тимчасові трибунали, де судили військових злочинців (Нюрнберзький і Токійський процеси, міжнародні трибунали щодо Руанди й колишньої Югославії тощо).

Для того, щоб не створювати окремих трибунал для кожного конфлікту, в 1998 було вирішено створити Міжнародний кримінальний суд, у компетенції якого знаходяться воєнні злочини, для яких визначена універсальна юрисдикція [6].

Список використаних джерел

1. Основні права людини і громадянина. Міжнародні стандарти в галузі прав людини. URL: https://dnipr.kyivcity.gov.ua/files/osnov-prava_ludiny2.pdf

2. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти / Навч. Посібник. 15 с.

3. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%96_%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%

5. Гарантії захисту права на життя: адвокати актуалізували знання відповідно до нових викликів в умовах війни. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/garantiyi-zahystu-prava-na-zhyttya-advokaty-aktualizuvay-znannya-vidpovidno-do-novyh-vyklykiv-v-umovah-vijny/>

6. Міжнародне гуманітарне право. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%

7. Всеукраїнська наукова конференція «Захист прав людини в умовах збройних конфліктів». URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/news/2410-vseukrainska-naukova-konferentsiia-zakhyst-prav-liudyny-v-umovakh-zbroinykh-konfliktiv>

Іванюк К. Ю.,

*студентка 3 курсу ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету "Острозька академія",
м. Острог, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНА-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

Постановка проблеми. Головним завданням влади і політичної системи України є переосмислення ролі й місця глави держави в системі вищих органів державної влади, а саме пошук оптимальної моделі інституту президента з використанням зарубіжного, а також історичного досвіду.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що в сучасних умовах відомі теоретичні ідеї поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову починають втілюватися на практиці в реальні правові норми, структури і процедури, відповідно актуалізується ідея інституту президента, який повинен бути об'єднувачим фактором у системі державної влади.

Ефективне функціонування влади при її поділі на законодавчу, виконавчу та судову можливе тільки за наявності чітко відрегульованого механізму стримувань і противаг, тобто коли одна гілка влади контролює іншу з питань, які мають загальнонаціональний характер і від яких залежить державна політика.

Ці обставини викликають необхідність оптимізації механізму конституційно-правової відповідальності Президента України та інших вищих органів державної влади, в тому числі й удосконалення процедури імпічменту глави держави. Інститут Президента України є порівняно новим явищем у політичному житті України. Тривалий час в Україні функції глави дер-

жави виконували переважно Верховна Рада Української РСР, яка вважалася найвищим органом державної влади України. Теоретично зосередження функцій глави держави у Верховній Раді Української РСР в особі її постійно діючого органу була втіленням концепції «колективного президента», яким вважалася президія, та вчення про ради і радянське державне будівництво загалом [1, с.23-33]. Радянські ідеологи вважали, що народ здійснює державну владу через ради народних депутатів УРСР, які були єдиною системою органів державної влади та політичною основою держави, а Верховна Рада Української РСР – найвищим органом державної влади. Нинішній інститут президентства в Україні створився не відразу. Його формування пройшло кілька етапів за назвою і статусом. Президент України за своїм статусом і назвою був “найвищою посадовою особою в державі”, потім – главою держави й главою виконавчої влади, а зараз, за чинною Конституцією України, є главою держави.

Без сумніву, інститут Президента є невід’ємною частиною у структурі політичної системи України. З перших років вітчизняного державотворення для розвитку інституту президентства важливо було підвищити його статус, а саме його повноваження як Президента. Проте проблемою була відсутність єдиного законодавчого акта, котрий визначав би особливості правового статусу Президента України. На сьогодні є основні положення цього статусу, що регулюються Конституцією України. Проте обмежений обсяг цих повноважень означає неможливість детального зазначення усіх необхідних правових норм та повноважень у межах лише Основного Закону, адже це зробило б його малоефективним [6]. Для прикладу, у Франції такі питання вирішуються в органічному законі, що конкретизує відповідні повноваження. Водночас його існування встановлює особливий порядок внесення змін до цього закону порівняно зі звичайними законами. Саме тому впровадження схожого за значенням правового акта, з огляду на відсутність органічного законодавства в Україні, є необхідним.

Слід зазначити, що Конституції по-різному визначають види правопорушень, за вчинення яких президент може бути притягнений до відповідальності, тобто до процедури імпічменту. Іноді такі правопорушення обмежуються тільки державною зрадою як у Казахстані, Франції та Чехії. Часто державною зрадою є також „інший тяжкий злочин”. Однією з найпоширеніших підстав для імпічменту президента США – це державна зрада, хабарництво або інші тяжкі злочини і проступки (розд. 4 ст. II Конституції США 1787 р.) [3].

За такими конституційними формулюваннями приховується велика різниця в обсязі юридичної відповідальності глав держав та ефективності самого інституту імпічменту. У Казахстані, Франції і Чехії притягти президента до відповідальності практично неможливо, оскільки малоімовірно, щоб обрана (народом чи парламентом) на посаду глави держави авторитетна особистість дійшла б до переходу на бік ворога в умовах воєнного стану чи в період збройного конфлікту, шпигунської діяльності, надання іноземній державі допомоги у проведенні підривної діяльності проти власної держави тощо, що складає ознаки державної зради як кримінального злочину.

Політична відповідальність президента має не тільки правовий, а й моральний характер. Моральна відповідальність президента реалізується, наприклад, на президентських виборах. Конституції більшості держав передбачають, що одна й та сама особа не може бути президентом більше двох термінів підряд. У деяких країнах одна й та сама особа може переобиратись на пост президента і без обмежень. На виборах політична відповідальність президента перед виборцями реалізується через їх відмову в обранні його на наступний строк. У такому випадку йдеться не про правовий механізм притягнення президента до відповідальності, а про моральний осуд виборцями його політики. Така відповідальність унеможливується, якщо особа на пост президента переобиратись не може (не має права) [4].

Варто зробити наступні висновки. По-перше, зарубіжний досвід доводить нам зацікавленість політичних прихильників президента у збереженні його абсолютного імунітету. Важливим є те, що особливого значення це питання набуває у разі існування так званої парламентської монобільшості, адже навіть голосування 2/3 зазвичай не дозволяє усунути Президента з поста. По-друге, Основний закон України визначає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ст. 8). Цей принцип наукова спільнота пов'язує з обмеженням політичної влади та державної тиранії, пануванням права над державою, обов'язком держави забезпечувати права і свободи людини. У свою чергу, принцип верховенства закону – необхідний крок в утвердженні принципу верховенства права. Тобто, принцип верховенства права передбачає панування конституційних приписів над державною владою. Тому незрозумілим залишається надання Президенту механізмів захисту більш значущих, аніж Основному закону держави. Так, зміни до Конституції України за загальним правилом приймаються 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України.

Другим напрямом удосконалення національного законодавства має стати впровадження в наявну процедуру імпичменту механізмів безпосередньої демократії. Тобто Конституція закріплює обов'язковість затвердження рішення про усунення Президента в порядку імпичменту всеукраїнським референдумом, що насамперед унеможливить так званий політичний інтерес. Крім того, пряма участь громадян України в процедурі імпичменту забезпечить залучення різних верств населення до прийняття важливих політичних рішень [7]. Безперечно, якщо народ України наділений виключним правом обирати главу держави, то й відкликання Президента з посади має проводитись з урахуванням позиції громадськості.

По-третє, в сучасних реаліях особливої актуальності набуває співвідношення нормативного закріплення процедури імпичменту в Конституції України, Законі України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)»

і Кримінальному Кодексі України. У цьому випадку варто говорити про намір законодавця відійти від доктрини злочину як єдиної підстави для кримінальної відповідальності у бік кримінального правопорушення, що включає злочини та кримінальні проступки. Таке прагнення законодавця було втілено в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Волощук О. Т. Місце Президента у механізмі державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. No 12. С. 23–33.
2. Господаренко В. Джерельна основа державної кримінальної політики США. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. No 2. С. 72-77.
3. Історія президентства. URL: http://www.president.gov.ua/content/president_history.html.
4. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
5. Закон про імпічмент – фасадна реформа, яка нічого не змінює – депутат від «Голосу». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-impichment/30156860.html>.
6. Малкіна Г. Політична відповідальність глави держави. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/malkina_politychna.pdf.
7. Кресіна І. О., Коваленко А. А., Балан С. В. Інститут імпічменту: Порівняльний політико-правовий аналіз. К., 2004.

*Дмитрук Я. В.,
студентка 3 курсу ННЦ заочно-дистанційного навчання
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В останні роки широкого поширення набули як електронно-обчислювальні машини, так і їхні більш прогресивні нащадки – комп'ютери. Згодом розвиток людства досяг того, що персональні комп'ютери почали об'єднуватися у локальні мережі, а ще пізніше було створено Всесвітню мережу Інтернет. Таким чином став можливим ще один простір для злочинів, а саме кіберпростір. З приходом нової ери у технологічному прогресі відкрилися нові можливості для злочинців: немає обмежень, які накладаються у вигляді мовного бар'єру чи території лише певної країни, в якій вони знаходяться. Перед такими злочинцями розкриваються набагато ширші можливості для махінацій, які лише примножуються з розвитком технологій (варто згадати хоча б Даркнет чи сервіси VPN).

Від початку прояву кіберзлочинів з ними активно намагалися боротися. Створювалися організації, які б забезпечували безпеку в мережі, на законодавчому рівні впроваджувалися все нові та нові покарання, створювалися кібервійська з числа «білих хакерів», які допомагали боротися зі злочинністю, проте з кожним роком рівень злочинності зростає. Це зумовлює необхідність переглянути наявні засоби впливу на злочинців, переосмислити їх та знайти нові шляхи протидії. Саме це й становить актуальність нашого дослідження.

Важливо відзначити, що на сьогодні термін «кіберзлочинність» не є чітко визначеним. Звісно, цей термін широко вико-

ристовується як у літературі, так і в законодавчих актах, він є фундаментальним поняттям, від якого повинні відштовхуватися, але навіть у Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність не виділено це поняття у першому розділі, де безпосередньо закріплюються всі терміни, які зустрічаються у документі. Тому це поняття виводиться, опираючись на визначення складових цього слова поза законами та іншими нормативними документами. Якщо користуватися англійською літературою та словниками, то зрозуміло, що йдеться про такий злочин, який здійснений у сфері комп'ютерної інформації.

В українському законодавстві також не виділено терміну «кіберзлочинність», зокрема у законі «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», проте згадується про «кіберзлочин», або ж, як його ще називають, комп'ютерний злочин. Він означає суспільно-небезпечне, винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України, що регулюють суспільні відносини в кіберпросторі [2].

Таким чином, завдяки одному поняттю ми можемо зрозуміти та вивести суть іншого. Про Будапештську конвенцію Ради Європи про злочинність у кіберпросторі згадувалося вище, але варто ще відзначити, що цей документ є нормативно-правовою основою, на яку прийнято посилалися під час вирішення питань про кіберзлочинність. У ньому ж закріплені види кіберзлочинів та передбачено, як потрібно діяти державам-учасницям для впровадження кримінальної відповідальності за атаки на комп'ютерні дані й системи, а також інші правопорушення, що пов'язані з використанням комп'ютерів, зі змістом та у сфері авторських і суміжних прав. Цей документ регулює кіберзлочини в усьому світі, його ратифікували 18 країн, а 25 підписали, серед них є й Україна. Окрім цього, очікується обмін знаннями та взаємна допомога країн-учасниць у сфері протидії кіберзлочинам [1]. Тобто сама ця конвенція перед-

бачає співпрацю та партнерство, проте на ділі тісна співпраця спостерігається лише між деякими країнами, і в основному потужними, наприклад, Ізраїль та США.

Іншим документом, який регулює кіберзлочини, зокрема атаки на системи, є Директива Європейського парламенту і Ради ЄС від 12 серпня 2013 року про атаки на інформаційні системи.

Метою цієї директиви визначено боротьбу з кіберзлочинністю та сприяння інформаційній безпеці за допомогою посилення національного законодавства, суворішого кримінального покарання, а також покращення співпраці між компетентними органами, враховуючи поліцію та інші спеціалізовані правоохоронні служби країн-членів, наприклад, спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй, Євроюст, Європол та його Європейський центр протидії кіберзлочинності та Європейське Агентство мережевої та інформаційної безпеки (ENISA) [3].

Окрім того, існує ціла низка інших документів, які регулюють питання кіберзлочинів, зокрема хотілося б частково оглянути нормативно-правові акти Китайської Народної Республіки. Так, «Моніторинг загроз кібербезпеці в Інтернеті та заходи щодо їх пом'якшення(зменшення)» зобов'язує організації та різні компанії КНР посилювати моніторинг та ліквідацію загроз кібербезпеці, визначати відповідальні підрозділи, відповідальних осіб та контактних осіб, тобто мати штатних працівників, які спеціалізуються саме на кібербезпеці, посилювати встановлення відповідних технічних заходів та постійно покращувати своєчасність, точність й ефективність моніторингу та зменшення загроз кібербезпеці. Також вказано, що після виявлення загроз компанія чи організація зобов'язана здійснити всі необхідні дії для їх усунення, а також подати інформацію до центральних, обласних, автономних районів, муніципальних органів зв'язку своєчасно та відповідно до змісту, показників та формату відповідних нормативних актів [4].

Щодо відповідальності, то найчастіше можна обійтися звичайним штрафом за вчинення кіберзлочину, або втратити ліцензію. Злочинів, за які притягають до кримінальної чи адміністративної відповідальності, дуже мало.

Для протидії кіберзлочинам створюється не лише правове підґрунтя, але й міжнародні організації. Такою є, наприклад, Інтерпол (International Criminal Police Organization – ICPO, Interpol).

Інтерпол розслідує велику кількість кіберзлочинів, а саме: інтернет-афери, шахрайства, кібератаки, а також регіональну кіберзлочинність, наприклад, в ASEAN (Асоціація держав Південно-Східної Азії).

Інтерпол координує роботу правоохоронних органів і законодавства, докладає зусиль для покращення спроможності протидії кіберзлочинності на міжнародному рівні, аналізує тенденції кіберзлочинності та готує звіти щодо країн, які протидіють кіберзлочинам.

Також не варто забувати про ООН. Ця організація надає багато уваги поширенню кіберзлочинів та намагається проводити ефективну боротьбу з ними.

У травні 2011 р. Управлінням ООН було підписано угоду про боротьбу з кіберзлочинністю, яка спрямована на розробку механізмів протидії вчинення нових кіберзагроз.

В Україні ж створюються різні департаменти та відділи в структурі СБУ та МВС. Основне завдання полягає в боротьбі з правопорушеннями в галузі інтелектуальної власності й високих технологій, захисту інформації та інформаційних ресурсів країни.

У жовтні 2015 року було створено Кіберполіцію, яка функціонує як структурний підрозділ Національної поліції України та активно розслідує злочини у кіберпросторі.

До речі, як в Україні, так і на міжнародному рівні досі не визначено деяких основоположних понять, швидше за все, вважається, що ці поняття є інтуїтивно-зрозумілими, проте це так, оскільки хтось може посилатися на словники, а хтось на

певні статті з тематикою, наближеною до правової, і такі поняття будуть відрізнятися. Таким чином з'являться проблеми, потрібно буде вдаватися до роз'яснення законів, а надалі до їхньої зміни, а такого довгого процесу можна було б уникнути, одразу визначивши та закріпивши базові поняття в законі. Міжнародне суспільство активно працює над зменшенням кількості кіберзлочинів шляхом створення організацій, для яких протидія таким злочинам буде основним завданням, розробляються та впроваджуються пакети законів, а також активно працюють над створенням органів з протидії кіберзлочинам. Незважаючи на те, що відсоток кіберзлочинності з кожним роком росте, а злочинці знаходять все нові способи одержання чужої інформації чи коштів, правоохоронні органи вдало розслідують злочини та аналізують їхні тенденції.

Механізм протидії кіберзлочинності найперше передбачає вдосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення. Так, першочергово потрібно внести зміни до ККУ, зокрема посилити відповідальність за кіберзлочини. Окрім цього, варто передбачити новий механізм, який би сприяв перевихованню кіберзлочинців, оскільки звичайні засоби покарання не є ефективними.

Крім того, досі не виведено чіткої концепції електронних (цифрових) доказів, незважаючи на те, що такий тип доказів уже є закріпленим.

Інше важливе нововведення може бути на міжнародній арені. Країнам необхідно об'єднуватися та спільними зусиллями перешкоджати вчиненню кіберзлочинів, і до цього потрібно залучити максимальну кількість країн.

Одночасно із внесенням змін у правовий сектор, потрібно не забувати й про просвітницьку діяльність. Варто розвивати у суспільстві медіаграмотність та кібергігієну, оскільки навіть прості правила зможуть забезпечити певну безпеку користувачам Інтернету.

Таким чином, проблема кіберзлочинності, як в Україні, так і в інших країнах світу є комплексною, складається з декількох

факторів. Потрібно сприяти розвитку одразу всіх сфер, дуже важливо реалізовувати покращення поступово, але у всіх сферах, не визначаючи при цьому якісь із них як другорядні.

Список використаних джерел

1. Конвенція про кіберзлочинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
3. Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council of 12 August 2013 on attacks against information systems and replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&rid=4>
4. Public Internet Cybersecurity Threat Monitoring and Mitigation Measures. URL: <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2017/08/09/public-internet-cybersecurity-threat-monitoring-and-mitigation-measures/>

*Капітан С.,
студентка 3 курсу ННЦ заочно-дистанційного навчання
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Порядок формування спеціалізованих органів конституційного контролю має виняткову важливість для здійснення незалежної і ефективної діяльності.

Згідно зі ст. 148 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України складається з 18 суддів: шість з них призначає Президент України, шість – Верховна Рада України і шість – з'їзд суддів України.

Сьогодні у багатьох країнах законодавчо закріплена вимога до суддів конституційних судів мати науковий ступінь, досвід наукової та викладацької роботи. Така практика є позитивною, оскільки залучення до здійснення конституційного контролю науковців сприяє підвищенню якості рішень Конституційного Суду України з точки зору їх наукової обґрунтованості. Таку норму доцільно було б закріпити в законі. Відповідно, встановлення високих вимог до кваліфікації кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду України сприятиме формуванню органу конституційного контролю, який буде спроможним професійно здійснювати покладені на нього завдання. Однак формулювання вітчизняного закону стосовно того, що «суддею Конституційного Суду України може бути особа, яка є правником із визнаним рівнем компетентності», викликає запитання: про який рівень компетентності йде мова, які критерії визначення цього рівня і хто саме має їх встановлювати?

Ст. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» встановлює вимоги до моральних якостей претендентів на посаду судді, визначаючи, що суддя Конституційного Суду України у своїй діяльності та поза її межами дотримується встановлених судом стандартів професійної етики судді Конституційного Суду України.

Ст. 12 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, здійснюється конкурсною комісією, яка створюється Президентом України.

Щодо кандидатур на посаду суддів Конституційного Суду України за квотою парламенту, підготовку до розгляду на конкурсних засадах кандидатур здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, в порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України. Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України з'їздом суддів України здійснює Рада суддів України. Крім того, в Законі визначено перелік документів та відомостей, які зобов'язані подати кандидати на посаду судді Конституційного Суду України, порядок та строки проведення конкурсу.

Однак, детальний аналіз норм Закону України «Про Конституційний Суд України» дозволяє зробити висновок, що визначений у ньому порядок конкурсного відбору суддів Конституційного Суду України має низку недоліків.

Відбір кандидатур на посаду судді на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає Президент України за своєю квотою, здійснює конкурсна комісія, яку Президент України створює самостійно і закон не встановлює жодних вимог до її складу, порядку діяльності, окрім того, що її членами можуть бути правники з «визнаним рівнем компетентності». Однак, хто

має право визначати цей рівень компетентності – у законі не вказано; скоріше за все, це буде Президент України.

За таких умов зрозуміло, що проведення конкурсу з високою вірогідністю узаконить просування політично заангажованих суддів до складу Конституційного Суду України.

Що стосується підготовки питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України з'їздом суддів України, то в Законі України «Про Конституційний Суд України» лише зазначається, що таку підготовку здійснює Рада суддів України. Детально це питання не регламентується жодним нормативним актом. За результатами конкурсного відбору призначеним на посаду судді Конституційного Суду України вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду.

Узагальнюючи, можна констатувати, що відбір кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України здійснюється кожним суб'єктом самостійно і зводиться до прийняття заяв від кандидатів, оприлюднення їх автобіографій і мотиваційних листів, вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, співбесіди з кандидатами, а також складання списку кандидатів, рекомендованих на посаду судді Конституційного Суду України.

На жаль, фактично Закон України «Про Конституційний Суд України» не встановлює порядок проведення відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах, як того вимагає ч. 3 ст. 148 Конституції України. Президент створює конкурсну комісію самостійно і самостійно визначає її склад. Верховна Рада України та з'їзд суддів України конкурсні комісії не створюють взагалі. Їхню роль виконують комітет Верховної Ради України та Рада суддів України відповідно. Причому порядок відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України Радою суддів не регламентовано.

Тобто, не зважаючи на те, що Конституцією України передбачені конкурсні засади призначення суддів Конституційного Суду України, закон не зобов'язує суб'єкта призначення сформувати конкурсну комісію і провести конкурс, в якому ключовим буде фах кандидатури, а не її політична лояльність.

А отже, відповідні положення Закону України «Про Конституційний Суд України» змістовно не просто перетворюють конкурс на фікцію. Вони прямо суперечать Конституції України, положення якої є нормами прямої дії. Практика призначення політично лояльних суддів навряд чи зміниться.

Однак, незалежність Конституційного Суду України від сфери політики є однією із ключових передумов забезпечення верховенства Конституції України і здійснення реального поділу влади. В іншому випадку суд перетвориться з неупередженого арбітра на прихильника тієї чи іншої сторони в політичному протистоянні.

З метою формування дійсно незалежного, політично незаангажованого Конституційного Суду України необхідно вдосконалити порядок його формування.

По-перше, необхідно чітко визначити критерії рівня компетентності осіб, які претендують на посади суддів Конституційного Суду України.

По-друге, серед вимог, які пред'являються до суддів Конституційного Суду України, слід передбачити якщо не обов'язкову, то бажану наявність вченого ступеня та досвіду наукової та викладацької діяльності.

По-третє, слід удосконалити механізм конкурсного відбору на посади суддів Конституційного Суду України, зокрема передбачити створення незалежної конкурсної комісії, і не лише при відборі кандидатур на посади суддів Президентом України, але і Верховною Радою та з'їздом суддів України.

По-четверте, необхідно більш детально врегулювати порядок відбору та призначення суддів Президентом України та з'їздом суддів України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.03.2022 (Офіційний текст). К. : Правова єдність, 2022. 79 с.
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://surl.li/aeads>.
3. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2. С. 24-35.
4. Щебетун І. С., Марценюк А. І. Проблемні питання формування Конституційного Суду України: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 64. С. 77-81.

*Ублієва В. С.,
студентка 3 курсу
ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог, Україна*

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЕВТАНАЗІЮ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ І ПРАКТИКА

Постановка проблеми. Станом на сьогодні медицина у всьому світі досягла значного прогресу настільки, що здатна впливати, з поміж іншого, на процеси не тільки народження, але і вмирання людини. У ХХІ столітті у зв'язку з розвитком четвертого покоління прав людини з'явилась проблема евтаназії, яка за останні кілька років значно поширилась у європейських країнах, знайшла прихильників і в Україні. Однак поки що відсутнє належне нормативно-правове регулювання цієї проблеми як на міжнародному рівні, так на національному рівні кожної з держав. Окрім теоретичних проблем у вигляді відсутності нормативної бази, існує також низка практичних проблем, які стають на заваді людям, які прагнуть реалізувати своє право на евтаназію.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору етики, медицини чи права по-різному можна тлумачити поняття евтаназії, оскільки немає єдиного правильного його визначення. Однак найкраще це явище можна описати як дію чи бездіяльність лікаря, метою й наслідком якої є позбавлення смертельно хворої людини страждань шляхом завдання їй безболісної смерті, за наявності усвідомленого бажання цієї особи або її родичів [1, с. 305]. За характером дій евтаназія поділяється на активну (позитивну) та пасивну (негативну). За наявністю або відсутністю згоди пацієнта евтаназія буває

добровільна, недобровільна та ненавмисна. До форм евтаназії також можна віднести «вбивство з милосердя».

Явище евтаназії в сучасному його розумінні з'явилося в минулому столітті, до цього йому передували різні форми самогубств. Зважаючи на кількість людей, які прагнули припинити своє право на життя у зв'язку з невиліковними хворобами, які приносили їм страждання, низка країн на правовому полі врегулювала це питання шляхом легалізації евтаназії (пасивної чи активної форми).

Першою країною, яка легалізувала евтаназію, були Нідерланди, за ними Бельгія, Франція, Велика Британія, Швеція, Швейцарія. Однак не всі держави висловили згоду на активну її форму, деякі все-таки залишились більш радикальними і дозволили застосування виключно пасивної форми. Ставлення до евтаназії у світі сьогодні неоднозначне. У повній мірі її легалізували в усіх формах Нідерланди, Бельгія та Люксембург. Дозволена або допускається пасивна евтаназія у Франції, Ізраїлі, Іспанії. До їх числа можна приєднати також Південну Корею. У США лише шість штатів легалізували активну евтаназію, інші ж штати або дозволили пасивну форму, або взагалі відмовились від такої практики [2].

Аналізуючи деякі міжнародні та національні джерела і практику застосування евтаназії у низці європейських країн, можна зробити висновок, що явище евтаназії породжує багато дискусій, тим самим завойовуючи собі як прихильників, так і противників.

До числа міжнародних нормативно-правових актів, які в певній мірі регулюють право на життя і тим самим мимовільно мають стосунок до евтаназії, належать: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (зі змінами), Конвенція щодо захисту прав та гідностей людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 4 квітня 1997 року, Гронінгенський протокол 2005 року та інші.

У штаті Каліфорнія, США питання евтаназії регулюється законом «Про право людини на смерть» від 1977 року, а у штаті Орегон – законом «Смерть з гідністю» від 1997 року. У Бельгії воно врегульоване законом «Про евтаназію» від 2002 року, у Нідерландах – «Законом про припинення життя за бажанням чи допомогу в самогубстві» від 2000 року. У Колумбії законність евтаназії неодноразово була підтверджена Конституційним Судом, зокрема, вперше – у 1997 році у справі C239/97. Хоча цей Суд й розробив певні критерії для «законної» евтаназії, жодного законодавства насправді не ухвалили, а на практиці опікуни пацієнта мали звертатися до суду з «позовом про захист». Це ж саме стосувалося й неповнолітніх із серйозними вродженими хворобами та вадами розвитку, що, зокрема, підтверджує рішення Конституційного Суду Колумбії 544/17 [3].

У разі виникнення суперечок, коли особи звертаються до суду за захистом своїх прав, переважно судові органи відмовляють їм у задоволенні таких заяв. Можливо, причина полягає в тому, що відсутнє належне правове регулювання цього явища. У більшості країн евтаназія прирівнюється до вбивства і тому передбачається тільки кримінальним кодексом держави [4].

Власне, тому й виникає необхідність створення єдиного міжнародного кодифікованого правового акта, де було б врегульовано всі правові аспекти евтаназії. Адже ті нормативно-правові акти, якими сьогодні керується суспільство, не є повними. Часто вони є лише дотичними до цього явища і можуть неоднозначно трактуватись на практиці. Країни, які легалізували евтаназію, прийняли відповідні закони. Однак, як показує практика, інколи цього недостатньо, щоб охопити всі аспекти проблеми.

Основною проблемою, яка станом на сьогодні існує, є та, що право на евтаназію є обмеженим. Так, громадяни однієї країни, яка легалізувала цю процедуру, мають право на смерть, громадяни інших держав (а таких більшість) – не мають такого права. Тому часто люди переїжджають з однієї країни в

іншу, щоб «законно» померти. Саме тому вони часто звертаються в судові органи, щоб реалізувати це право, однак жодна міжнародна чи національна установа не вправі змусити державу легалізувати евтаназію.

У цьому контексті існує рішення ЄСПЛ у справі Lambert та Інші проти Франції. Так, Європейський суд з прав людини вважає, що в питаннях стосовно закінчення життя державам слід надати можливість розсуду не лише щодо дозволу або заборони на припинення лікування, яке штучно підтримує життя, і супутніх формальностей, але й стосовно способу врівноваження захисту права на життя пацієнта і права на повагу до його приватного життя і особистої автономії.

Ще однією проблемою, яка може виникнути в контексті реалізації права на смерть, є ситуація, коли особа має бажання здійснити евтаназію, однак не має для цього фізичної можливості (наприклад, відсутність кінцівок), у такому разі їй потрібна для цього допомога сторонніх осіб. У переважній більшості держав така діяльність може кваліфікуватись як убивство, тому особа не може реалізувати своє право на смерть. Оскільки рішення накласти на себе руки включає в себе свободу і можливість звертатись з цією метою за допомогою до третіх осіб і просити про допомогу в тій мірі, в якій вона пропонується. Кримінальний кодекс звужує можливості надання допомоги при самогубстві до такої міри, що людині практично не залишається вибору для здійснення своєї конституційної свободи. Але разом з тим ніхто не може бути зобов'язаний допомагати в самогубстві з корисливих мотивів [5].

Висновки. Отже, право на евтаназію, незважаючи на всю його неоднозначність, є життєво необхідним, природним правом людини й має бути законодавчо врегульовано, адже легалізація евтаназії демонструє, що захист доброго самопочуття особи є найвищою цінністю для держави, а сама особа є самостійною й незалежною у своєму виборі щодо власного життя та стану здоров'я.

Список використаних джерел

1. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. 2008. С. 305.
2. Евтаназія у правовому вимірі: чи має людина право на самовизначення шляхом смерті. URL: <https://www.echr.com.ua/evtanaziya-u-pravovomu-vimiri-chi-maye-lyudina-pravo-na-samoviznachennya-shlyahom-smerti/> (дата звернення: 17.04.2022).
3. Право на смерть: що каже закон, етика й практика. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/pravo-na-smert-shcho-kazhe-zakon-etika-i-praktika> (дата звернення: 17.04.2022).
4. Гайдайчук І. В. Право людини на евтаназію: міжнародно-правове закріплення та практика. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6023/%20Gaidaichuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 17.04.2022).
5. Чи має людина право на смерть – позиція ЄСПЛ. URL: <https://zib.com.ua/ua/141629.html> (дата звернення: 17.04.2022).

Серко В. Г.,
*студентка 4 курсу ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету "Острозька академія",
м. Острог, Україна*

СПРАВИ ПРО ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Європейської конвенції прав людини право на свободу слову не є абсолютним, а отже – може обмежуватися за певних мотивів. На сьогодні Україна перебуває в правовому режимі воєнного стану, що вносить певні корективи в функціонування теле- та радіомовлення, а також у життя всіх осіб, що перебувають на території України.

Найпоширенішою причиною обмеження свободи слова є захист національних інтересів держави. У час, коли в країні відбуваються воєнні дії, свобода слова може обмежуватись повністю.

Зараз в Україні складається дуже біполярна ситуація, адже, з одного боку, мотиви національної безпеки можуть призвести до зловживань та самосуду, а з іншого, в період воєнних дій не всі особи мають можливість захистити свої права і свободи, тому на фоні цього часто виникають зловживання.

Постановка проблеми. Поняття, підстави та наслідки, а також аналіз судової практики, що стосується обмеження свободи слова.

Виклад основного матеріалу. Стаття 10 Європейської конвенції прав людини (далі – Конвенція, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97) передбачає, що "кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати

інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів” [1]. Але таке право не є абсолютним, бо після окреслення права є його винятки: “Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов’язане з обов’язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду” [1]. З цього ми можемо зрозуміти, що Конвенція містить матеріальну норму, а механізм її дії встановлюється на рівні конкретної держави, в нашому випадку – України. Тому далі розглянемо нормативну базу, що регулює свободу слова і її обмеження в Україні.

Насамперед це Конституція України, яка в статті 34 передбачає, що “кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя” [2]. Однак така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність та не посягати на честь, гідність і ділову репутацію інших осіб.

Згідно зі ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Таке ж право надається і юридичним особам згідно з ч.2 ст. 94 Цивільного кодексу України [3].

Тобто ми бачимо, що національне законодавство імплементувало норму Європейської конвенції з прав людини. Також зрозуміло, що право на свободу слова не абсолютне і може обмежуватись, але для цього повинні існувати вагомі причини, передбачені за законодавчому рівні.

Отож, відповідна інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність та не посягати на честь, гідність та ділову репутацію інших осіб.

Як наочний приклад для теми обмеження свободи слова можна навести справу, яка стосувалася засудження заявника Z.B. за прославлення умисного вбивства у зв'язку з нанесенням лозунгів / написів («Я бомба» та «Я джихад, народився 11 вересня») на футболку, яку він подарував своєму племіннику на його третій день народження. 25 вересня 2012 року дитина одягнула футболку в дитячий садок. У момент, коли хлопчик пішов до вбиральні, директор закладу та інший дорослий побачили ці написи. Того ж дня директор поінформував місцевий орган влади у сфері освіти та мера муніципалітету. Мер звернувся із скаргою до прокурора; зрештою, проти заявника порушили кримінальне провадження, за результатами якого його визнано винним, призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 2 місяці умовно разом зі сплатою штрафу в розмірі 4000 євро.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився до ЄСПЛ на своє засудження через прославлення злочину – умисного вбивства.

Суд відзначив, що заявник свідомо вирішив нанести на футболку придумані ним написи, посилаючись на багатозначність слова “бомба”, яке в розмовній французькій мові можна було також зрозуміти як фізичні характеристики привабливої осо-

би, і асоціюючи такий опис з описом зовнішності племінника.

Як у національному суді, так і в ЄСПЛ заявник стверджував, що написи за своїм тоном були гумористичними. Суд нагадав, що гумористична мова або форми вираження поглядів, використані для гумористичного ефекту, захищені статтею 10 Конвенції, зокрема, у випадках, коли вони становлять правопорушення або провокацію, незалежно від того, хто використовує таку мову. Хоча така мова не може бути оцінена або піддана цензурі виключно на основі будь-якої негативної чи обурливої реакції, яку може викликати, вона має обмежуватися нормами, встановленими статтею 10 Конвенції.

Право на гумор не є необмеженим, і будь-яка особа, яка посилається на свободу вираження поглядів, має брати на себе “обов’язки та відповідальність”. У зв’язку з цим Суд у цій справі зауважив, що, беручи до уваги твердження заявника про гумористичний намір, апеляційний суд дійшов висновку про те, що відповідні написи не можуть сприйматися як звичайний жарт, а, навпаки, свідчать про попередній намір прославити злочинні дії, висвітлюючи їх у позитивному сенсі.

Тому Суд дійшов висновку, що деякі характеристики дитини, такі як її ім’я, дата народження та використання слова “бомба”, “слугували приводом для захоплення, недвозначного та умисного асоціювання понять, що відсилають до масового насильства, умисного вбивства”.

Це рішення, на мою думку, дещо суперечливе. Перед усім через те, що дата народження та ім’я дитини не повинні викликати захоплення чи асоціації із вбивствами, а використання розмовного терміну в будь-якому іншому випадку не сприймалось би так серйозно. До того ж, це схоже на певний вид дискримінації через ім’я іноземного походження та дату народження. Тому, як загальний висновок, можемо говорити про відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)” [4].

З іншого боку, 11 вересня 2001 року – це дата трагедії світового масштабу. Для людей, які не знають жодної інформації

про дитину і прочитають надпис на її футболці значення виявиться досить тривожним.

Стосовно цього рішення можемо зробити ще один висновок про те, що людство досі з жахом і горем пам'ятає події 11 вересня 2001 року і боїться будь-якого натяку на їх повторення.

Розгляньмо ще одну судову справу. ЄСПЛ у справі *Handyside vs United Kingdom* зазначив, що “свобода вираження становить одну з найістотніших підвалин демократичного суспільства, є однією із засадничих умов для його прогресу та для розвитку кожної людини” [5].

Уряд Великої Британії позбавив громадянина права розповсюджувати непристойну книгу. Справа полягала в тому, що Хендісайд придбав права на книгу, яка була призначена для вивчення дітьми у віці від 12 до 18 років. Однак вона містила, крім корисної, також і шкідливу інформацію, “...яку молоді люди на критичному етапі свого розвитку могли трактувати як заохочення до відповідно шкідливої для них діяльності або навіть до вчинення певних кримінальних правопорушень” [5].

Європейський суд тоді став на сторону дітей і зазначив про те, що обмеження розповсюдження подібних книг є “необхідним у демократичному суспільстві”.

Зазначеним рішенням в 1976 році було створено критерії для визначення правильності та доцільності застосовуваних обмежень до свободи слова. До таких критеріїв обмеження свободи слова належать наступні:

- 1) необхідність в демократичному суспільстві;
- 2) передбачено законом;
- 3) пропорційність законній меті, яка ставиться.

Тобто тут ми прослідковуємо, що для обмеження свободи слова завжди необхідний обґрунтований мотив такого обмеження.

Список використаних джерел

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44.

Судова практика

4. Рішення ЄСПЛ “Z.B. v. France” № 46883/15.
5. Рішення ЄСПЛ “Handyside vs United Kingdom” №5493/72.

Селецька Д. О.,

*студентка 4 курсу ННІ права ім. І. Малиновського
Національного університету "Острозька академія",
м. Острозь, Україна*

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Злочинність неповнолітніх була і залишається однією з найголовніших соціально-правових проблем нашого суспільства. Численні дослідження показали, що значний відсоток рецидивістів вперше засуджений як неповнолітні.

Статистика свідчить, що останніми роками кількість злочинів серед неповнолітніх з кожним роком зменшується. Однак офіційні дані не повністю відображають природу цього дуже складного питання.

Частка злочинності серед неповнолітніх у загальній структурі злочинності залишається високою, а зміни, що відбулися в різних сферах українського суспільства за останні роки, суттєво вплинули на особистість сучасних дітей та підлітків, які стали більш вразливими до несприятливих соціальних факторів та процесів. Злочинність неповнолітніх має багато особливостей, тому ізоляція таких злочинців та дослідження цього явища є запорукою ефективної боротьби з такими злочинами. Злочинність неповнолітніх є складовою більш загального соціального явища – злочинності взагалі, а тому закономірно має всі змістовні ознаки останньої.

Перш за все хочемо наголосити, що злочинність неповнолітніх є показником, який відображає соціальне становище країни. Зростання підліткової злочинності зазвичай свідчить про несприятливий стан у цій галузі суспільного життя.

Аналіз злочинності серед неповнолітніх є, з одного боку, інструментом виявлення соціальних факторів злочинності, а з іншого – основою для прогнозування загальної злочинності.

Іншою кримінологічною проблемою є правопорушення неповнолітніх, оскільки воно якісно та кількісно відрізняється від правопорушень дорослих, які визначаються віком правопорушника і характеризуються не лише багатьма психосоціальними ознаками, а й правовим статусом у суспільстві.

У сучасному контексті розвитку України як правової держави все більшу роль відіграє створення нових ефективних способів запобігання злочинності. Однак цього процесу можна досягти лише при глибокому розумінні соціально небезпечних явищ, з якими буде мати справу суспільство. Тому, враховуючи такий підхід, важливо вивчати окремі види злочинності у світлі сучасної дійсності. Одним із найважливіших є визначення основних заходів щодо запобігання та придушення злочинності неповнолітніх.

Необхідність запобігання цьому злочину полягає в тому, що хоча кількість злочинності серед неповнолітніх зменшується, актуальність проблеми в нашому суспільстві залишається досі актуальною. Підсумовуючи, можна підкреслити, що метою цієї роботи є проведення кримінологічного аналізу окремих показників злочинності неповнолітніх та встановлення найбільш ефективних напрямів профілактики на різних рівнях.

Постановка проблеми. Розкриття суті та особливостей злочинності неповнолітніх в структурі злочинності в Україні та визначення критеріїв попередження цього виду злочинності в контексті сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Злочинність неповнолітніх – це самостійний вид злочинності, обумовлений особливостями кількісних та якісних показників її стану та розвитку, а також особистістю злочинця, в основі поведінки якого лежать егоцентричні мотиви та нестійка психіка.

Злочинність неповнолітніх є складовою загальної злочинності, водночас, як зазначає В.Д. Малков, вона має свої

специфічні особливості, що дозволяє розглядати її як самостійного об'єкта кримінологічного вивчення [1]. Відмінною особливістю злочинів, скоєних неповнолітніми, є прояв у них насильства, невмотивованої агресивності та жорстокості. Необхідність такого виділення обумовлюється головним чином особливостями соматичного, психічного та морального розвитку неповнолітніх, а також їх соціальною незрілістю.

Як зазначає Л.С. Голубнича, у дітей неповнолітнього віку свідомість та психіка тільки починають формуватися, тому вони є більш сприйнятливими як до позитивних, так і негативних впливів, у зв'язку з чим вивчення особи неповнолітнього злочинця має вагоме кримінологічне та кримінально-правове значення [2].

Неповнолітні правопорушники, як правило, не відчують жалю до страждань інших. У них знижений поріг відчуття небезпеки, нерозвинена здатність до співчуття, вони часто роблять якісь агресивні дії тому, що не можуть адекватно оцінити тяжкість своїх вчинків для життя як свого, так і інших.

Проводячи аналіз особи неповнолітнього злочинця, необхідно звертати особливу увагу на його статеву та освітньо-культурну характеристики, а також особливості ціннісних орієнтацій. В основу виділення цього підвиду злочинця покладено віковий критерій, який дорівнює віку кримінальної відповідальності для неповнолітніх (14–17 років). Виходячи з наведеного, особистість неповнолітнього злочинця – це суспільно небезпечний підліток із соціально-психологічними та морально-правовими дефектами свідомості, який в умовах конкретної життєвої ситуації вчинив злочин.

Отже, «настання відповідальності за свою поведінку, вчинки можливе не відразу після народження людини, а після того, коли нею буде засвоєний комплекс знань про закони розвитку природи і суспільства і вона набуде навички поведінки в суспільстві, що зрештою визначає досягнення особою відповідного рівня соціалізації» [3].

Запобігання злочинності неповнолітніх – це особливе питання держави. У сучасних умовах роль державних органів, що займаються проблемами соціалізації дітей та молоді, має зростати, оскільки лише держава може визначити правовий статус неповнолітнього у суспільстві, забезпечити особі можливості для всебічного розвитку, підвищення її загальнокультурного та професійного рівнів.

Аналіз зарубіжних програм дає підстави стверджувати, що продумані, побудовані на науковій базі програми профілактики є достатньо ефективним засобом протидії злочинності неповнолітніх.

У науці під механізмом запобігання злочинності неповнолітніх розуміють наявний у межах конкретної системи заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру один із елементів взаємодії, який являє собою сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких органами кримінальної юстиції, спеціальними установами, органами і службами у справах дітей здійснюється різна діяльність, яка спрямована, зокрема, на виявлення, усунення або нейтралізацію широкого кола причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми, поновлення їхніх законних прав та інтересів, а також усунення наслідків злочинних діянь [4].

Проаналізувавши усі вищезгадані питання, можна висловити таку думку: необхідність адекватного реагування на злочинність неповнолітніх залишається актуальною, зростання якісних та кількісних показників злочинності неповнолітніх продовжується. Відбуваються значні зміни у кримінально-правовому законодавстві, зростає актуальність адекватного реагування на це, в тому числі в процесуально-кримінальному аспекті.

Список використаних джерел

Монографії, статті, навчальні та практичні посібники:

1. Абросімова Ю. А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні: дис. ... канд. юрид. наук. // Ю.А. Абросімова. Дніпропетровськ, 2009. 261 с.
2. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. // І.Б. Медицький. Івано-Франківськ, 2008. 248 с.
3. Туз Н. Д. Соціально-психологічні детермінанти формування особистості неповнолітнього злочинця (кримінологічний аспект): дис. ... канд. юрид. наук. // Н.Д. Туз. Львів, 2016. 232 с.
4. Куц В. Національна політика протидії злочинності: сутність та співвідношення з деякими спорідненими явищами // Юридична Україна. // В. Куц, 2016. № 9– 10. С. 44–50.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Матеріали круглого столу

м. Остроз, 16 травня 2022 р.

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 6,39. Зам. № 29–22.
Електронне видання. Гарнітура «Cambria».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Остроз, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.